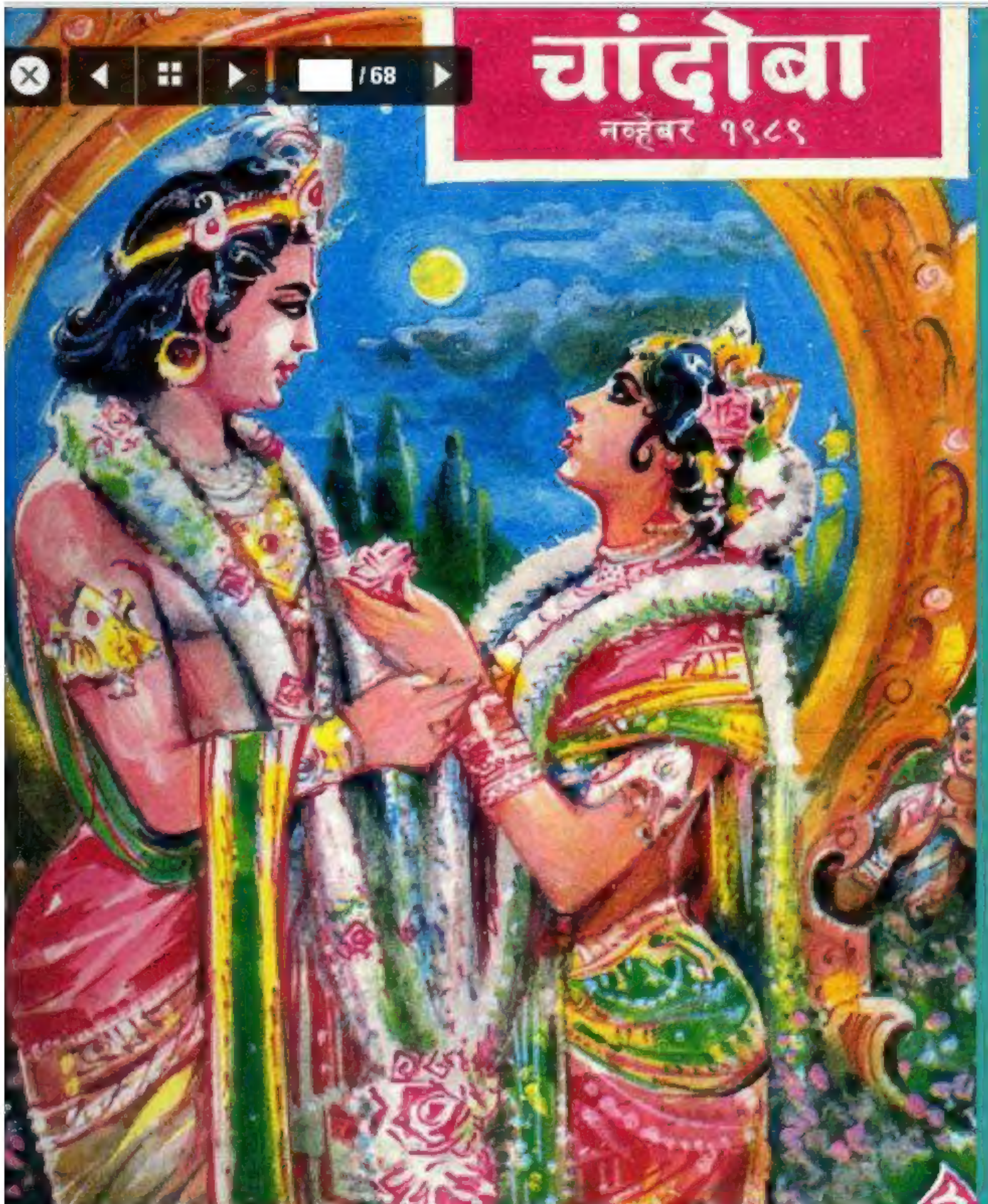


चांदोबा

नव्हेंबर १९८९





जेल्सी जेली
मिठी पदार्थ !

टाय-मी केमिलक
चॉकोलेट गॉलेट
कोकलेट लीप कोली लाइट

टॉपी लॅंडिंग टास्कच्या आनंदान
लिवा रंग भरा फेकू नका...
पेरीच्या रेगिंदेरी रेगिंदेनी काच काच
गप्पती वयती चुम्बू
काच दगळा-
महा शर !

THE KING OF SWEETS

चांदोबाता



अतिशायीन काळवायुन कुलगारी कुले
भारतापर्यंत असे समजले नाही की जगात वहा कोटी वर्षांपूर्वी पावून पुनः फुलत आली आहेत. परंतु जर्मनीतल्या शास्त्रज्ञांनी (300,000,000) तीस कोटी वर्षांपूर्वी पावूनच फुलत आली आहेत असे सिद्ध केले आहे.

नागाचे स्वगत

जैन महात्म्यांनी लोण नागोबाला 'भाग्यदेवता' असे मानलेले. धनदायकवलीक भगवान परेशनाबाब्या मंदिराच्या उद्‌घाटन समारंभाचे वेळी, रत्ना फूट लांबीचा एक नाग मंदिराच्या चौपुरावर चढला आणि ती सर्व कार्यक्रम संपेपर्यंत फणा उचलून तेथे डोलत राहिला. हजारी भक्त ते पाहून मन्त्रिभावाने मारतूच गेले.



सुप्रसिद्ध कथानायक

जुनेस्कॉने अकाशित केलेल्या वर्षानावरून असे दिसते की जगातील जास्वीत जास्त वर्षांमध्ये भाषांतरित कथांमध्ये प्रथम क्रमांक "पिकी माऊसची साड्युकले" या पुस्तकाचा, दुसरा क्रमांक लेनिने एवलेल्या संघाचा, तिसरा क्रमांक अंगाबा छिस्तीच्या बोर्लीचा व चौथा क्रमांक हायबलचा लागतो.

लघु कॉम्प्युटर

तुम्हाला एक हॅन्डगनही कमी जाडीचा अन् पॉकेट-बुक आकाराचा एक कॉम्प्युटर बनवता येता आहे, टेबलावर ठेवण्यासारख्या सामान्य आकाराच्या कॉम्प्युटर इतकेच काम हा छोटा कॉम्प्युटरही करू शकतो.



समाईक चपल

दोन केंबुन भाणतें म्हणून एक बर सावकाराचे बॅकन वहात बसले. त्यातचा एक बांगड्या विकण्याचा प्रयत्न करी, तर दुसरा बस्तु गहाण ठेकून घेऊन सावकारा करण्याचा. एके दिवशी कासाराने गहाणघटी काम करणाऱ्या सावकाराला मुखवने—“आजही मी माझी-मझी खर्च करून एक चपल जोड करीतला तर कस होईल?”

“हे कसं ठीक होईल? तू एक बन् मी एक चपल घालून फिरलां तर बोक हवणार नाहीत का आल्याला?” सावकाराने आपले मत प्रकट केले.

“जे, चपलबोध आपल्यात समाईक लढ्या, तरी आपल्याला एक एक चपल घालून आपली काही गरज नाही. व्यापाराच्या निमित्ताने जी अहेर जाईल, त्याने चपल घालून आपण” कासार म्हणाला.

ही सूचना सावकारालाही पसंद पडली. पर दोघांनी मिळून चपल-जोड खरेवी केला. कासार खाद्यानर बागड्याची बंडल तडकतून शहरात फिरत बांगड्या विकत असे. तर त्यावेळी गहाणघड्याला सावकार आपल्या घराच्या मोसवीवर बसून मग्न लोकांच्या वस्तु देवून घेऊन त्यांना पेसे देऊन रवाना करी. यामुळे झालं असं ही प्रचलित बरी वाटा असतही त्याला चपल घालून कुठे जाण्याची संधीच मिळत नाही! यामुळे त्याला वाटा चिन्ता वाटू लागली. यावर धूप डोड घालून त्याने एक डोपय थांबून रावला. रात्रीच्या वेळी पायात चपल घालून सकाळ पर्वत पराभोषी केला कारण त्याला त्याचप्रमाणे स्थाने मुक्त केला. बोड्याचे दिवसात चपला किजून घेऊन गेल्या!

पुन्हा एका दिवशी कासाराने सावकाराला विचारले—“बोस्त आपण पुन्हा नव्या चपला घ्यायच्या?”

“ज्याला-खरेदीचे तज पुन्हा माझ्यासमोर दप्तरात नकोस” सावकार तडकून म्हणाला.

“का बरं? काय झालं?” कासाराने आश्चर्याने विचारले.

“रात्री न सोपता मी किती दिवस घालवू? मलाही सोपायची हरच अहेच ना?” सावकार उत्तरला.



ताडाखाली दूध

कोणे धुके काळी रत्नगिरि नगरात एक व्यापारी रहात होता. त्याचं तज होतं कुबेर. दुर्भाग्याने व्यापारात त्याला बांगलीच छेकर बसली.

या परिस्थितीत तो आपल्या भविष्या-बाबत विचार करीत होता, इतक्यात एका ज्योतिषाने येऊन त्याला सत्का दिला—“तुवं हे बाहेर आपल्याला अनुकूल त्रिसत नाही. म्हणून आरंभ जहाजात बसून विदेशी जावं. तिथे काही दिवस व्यापार करून परत यावं. आपलं भाग्य संपूर्ण बदलून जाईल.”

कुबेराला एक एकुलता एक मुलगा होता-समीर. ससा तो काही दुर्बुणी नव्हता, पण तो आपला बराच वेळ दारुदे नि जुगार खेळणाराच्या संगतीत घालवीत असे.

जहाजा वरील प्रवास सुरू करण्यापूर्वी कुबेराने आपल्या मुलाला जवळ बोलवले

नि समजून सांगितले—“बेटा, मी काही व्यापार करण्यासाठी परदेशी जाण्याचं ठरवलंय. मी परत येईपर्यंत आपला इयला व्यापार तुला पहावा लागेल आणि आईला नीट सांभाळण्याची जबाबदारी ही अर्पात तुमची!”

समीराने बडिलांची पूचना मान्य केली, पण कुबेराला तेवढेच सांगून संतोष झाला नाही. पुढं तो मुलाला म्हणाला—“तू बुद्धिमान आहेस हे मी जाणतो, पण बुध्द लोकांशी तुम्ही मैत्री योग्य नव्हे, कारण आणि जुगार खेळणाराच्या संगतीत न राहिलास तर बरं!”

बडिलांचा उपदेश ऐकून समीरला मोठे जायघरं वाटलं. त्याने विचारलं—“बाबा, इतके दिवस आपण काही बोलला नाहीत, आणि आजच हा सारा उपदेश आपण मला का करीत आहात हे मला समजत नाही.

“बसंघरा”



काण्या मागे काही तरी खास कारण असलं पाहिजे वरूर?"

"होय बेटा, काही कारण आहे, म्हणून तर आज तुला समजाऊन सांगतो आहे. बाज पर्वत लु लहान होतास. जाता कुटुंबाची सर्व जबाबदारी तुझ्यावर सोपविली आहे. आता तू मोठा झालास म्हणून काही गोष्टी तुला समजाऊन सांगित आहे." समीर होऊन कुबेराने मुलास सांगितले.

"बाबा, मी दुष्टांशी मैत्री करतो चाला काही कारण ही आहेत. हे सर्व लोक माझे बालपणचे मित्र आहेत. लहानपणी आम्ही सर्वजण एकत्र खेळलो. मोठे झालावर त्यांच्या आईत संभर्मी वर बोट ठेऊन

त्यांच्यापासून दूर होणं मित्र-घर्षाळा शोभेल का? हे झालं पाहिलं कारण. दुसरं कारण असं की मी त्या सवपिला अधिक बुद्धिमान आहे, ते सर्व जण माझ्या अंगळ्या गुणांची नेहमी तारीफ करतात. त्यांच्याशी मैत्री करताना त्यांच्या दुर्गुणांची कळ मला लागणार नाही यासाठी मी नेहमी जागरूक असतो. म्हणून ही ते नित्य माझी प्रवृत्ताच करतात. माचा मला अत्यंत ज्ञानव्य वाटतो, आणि आता तिसरं कारण सांगतो—अनेकांनी माझ्याशी पैज लावली आहे की या दुष्टांच्या संगतीत राहून मी नक्की बिघडणार! त्यांचे हे म्हणणं खोटं आहे हे सिद्ध करण्यासाठी मी मृदावच त्यांच्यात घोडा अधिक यावरतो." समीरने आपली बाजू मांडली.

समीरचं सगळं म्हणणं ऐकून कुबेर हसला आणि म्हणाला—"तुझं सगळं म्हणणं बरोबर आहे. पण आजपर्यंत त्यांची संगत घडली तेवढी पुरेशी नाही का? लक्षात देन, सगळ्यातील तुझे स्थान तुझ्या घिर्बावर अवलंबून आहे. आता तू एका कुटुंबातील एक जबाबदार माणूस आहेस. म्हणून आईटांची संगत सोडून दे. ताडाखाली दूध प्यायलं तरी काय होतं हे माहीत बाहे न?"

खरं म्हणजे ताडाखाली दूध प्यायलं म्हणजे काय होतं हे समीरला माहीत नव्हतं.

पण तसं बडिलांना विचारलं तर ते म्हणतील—'ही एवढी साधी गोष्ट तुला माहीत नाही?' बडिलांनी आपली वेष्टा करायला नको म्हणून समीर गप्प बसला.

यानंतर कुबेर न्हापार करण्यासाठी परतेली गेला. एक दिवशी समीरने लोट्यात दूध घेतलं नि गावच्या सीमेवरील एका ताडाखाली जाऊन बसला नि दूध पिऊ लागला. दुधाच्या कवीत काही नवल झाल्याचे त्याला जस सुडा जाणवले नाही. तो विचार करू लागला—"बाबांनी असं का बरे सांगलं? ताडाच्या झाडा-खाली दूध प्यायलं तरी दूध हे दुधासारखंच लागतं!"

परंतु समीरला ताडाखाली दूध पितरना पाहून जोळेखीच्या एका माणसाने त्याच्या आईकडे जाऊन तक्रार केली—"आई, समीर गंधाबाहेर एका ताडाखाली बसून तावी पीतोय!"

हे सर्व ऐकून समीरची आई व्याकुळ होऊन रडू लागली. ही बातमी कोणी तरी ताडाखाली बसलेल्या समीरला जाऊन सांगितली.

लोट्यात थोडं दूध तिलक होतं ते घेऊन तो घरी आईजवळ पोचला. तिला म्हणाला—"आई, मी माझी नव्हतो ग पीव, पहा या लोट्यात दूधच आहे की नाही?"



तोपर्यंत समीरची आई रडतच बसली होती. समीरने आईला समजाऊन सांगण्याचा प्रयत्न केला. पण तिकडे लक्ष न देता ती ओरडून दटावीत म्हणाली—"मी आज पर्यंत समजत होते की दुष्ट लोकांशी सुद्धा केवळ मैत्रीच आहे; पण जाता समजलं त्यांच्या आईत संभर्मी ही पुला लावलेल्या आहेत!"

समीर आईला आर्षवाने सांगू लागला—"जग आई, गैरसमज होतील तुझा! या लोट्यात ताडी नाही, दूध आहे दूध! पहा तर खरं."

"काही नकोय पहायला! दूधच प्यायलं होतं तर ताडाखाली जाऊन बसायची काय

बांदोबा

१३

उठकर होती? एवढी सुखा तुला अवकल नाही घूर्वी?" आईनी घमकावले.

"आई, मी चुकलो. नीट विचार न करता मी असं केले. आता पुन्हा मी कधी असं करणार नाही. बघ, आता घरातच वसून पीतो." असं म्हणत राहिलेले दूध पोण्यासाठी लोटा तोंडाला लावला.

आईने बोराने लोटा हिसकावून घेतला आणि दूर फेंकून देत म्हणाली—"तुला जर ताडीच प्यायची वसेल तर ताडाखाली जाऊन मी. घरात पोचं मला वृद्धिच सहन होणार नाही!"

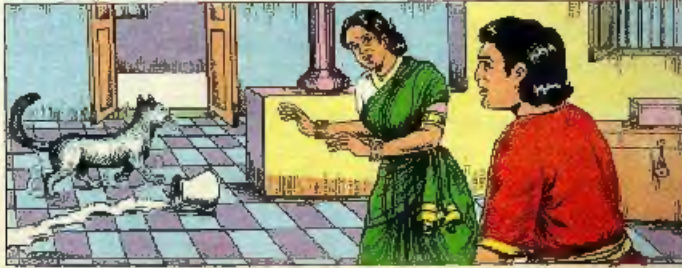
समीर चिड्डून म्हणाला—"आई, मी तुला समजाऊन सांगतो आहे, या लोटघात ताडी नाही, दुध आहे! तू नीट समजून का घेत नाहीस?"

इतक्यात एक मांजरी तिथे आली ति सांडलेलं दूध तिने वाटून टाकलं. वण काय झालं कोणात ठाऊक? चांगली चाकल आलेली मांजरी, लडखडत तेथून निघून गेली.

समीरला कलेना की आता आईला काय उत्तर द्यावं. त्याने आपलं डोकं लाजेने झाली घातलं.

आई होळे पुशीत म्हणाली—"तुझ्या वडिलांनी प्रथम पावून तुला घाकात ठेवले असतं तर आज तू जुगारखोटांच्या नि शरुड्यांच्या संगतीत फसला नसतास तुझ्या वडिलांनी तुझ्यावर या कुटुंबाच्या प्रमुखांनी नबाबदारी सोपवली आहे. आता का होईना तू आपल्या बाईट संवयी सोडून आपल्या व्यापारात लक्ष घाल."

आईचा उपदेश ऐकून आता समीरच्या लक्षात आलं की ताडाखाली वसून दूध जरी प्यायलं, तरी लोकांचा त्यावर विश्वास बसणं फार कठीण वाहे. त्याला वडिलांनी सांगितलेल्या गोष्टींचे मर्म समजलं. त्या दिवसापासून त्याने बाईट लोकांची संगत सोडून दिली. वडिलांनी सांगितल्या प्रमाणे आता त्याने आपल्या घरच्या व्यापार-घंटात लक्ष घालून चांगले यश मिळवलं!



डाकू युवराज

हिरव्यागार डोंगराच्या पायथ्याशी वसलं होतं शान्तिपुर. नवाबमानेच शान्त नगर! सुमेल राज्याच्या राजधानीचं बहर शान्तिपुर! आरंभापासूनच सुमेल राज्यावर शासन करणाऱ्या राजांनी नगर मनापासून सुंदर सजवले होतं. सुंदर बगीचे लावले, तलाव खोदले अन् विशाल मंदिरे बांधली! सध्या सुमेल राज्यावर राज्य करत होता राजा शान्तिदेव. शान्तिपुर नगरातील जनतेबरोबरच संपूर्ण राज्यातील प्रजेला सुख मिळालं, जनता संपन्न असावी आणि सर्वांनीच शान्तिपूर्ण जीवनाचा आस्वाद घ्यावा म्हणून राजा जागरूक होते.

याच गोष्टीची चर्चा करत असताना सेनापती वीरसिंह एक दिवस राजाला

म्हणाला—"राज्यात संपत्ति वाडवायची असेल तर सर्वात सोपा उपाय म्हणजे सेजारच्या बेशावर हत्का करणं! थामले एका दगड्या दोन पक्षी भारत्यासारखे होतं. एक तर त्या राज्यावर आपला अधिकार अत्यापित होतो, अन् दुसरे म्हणजे त्या राज्यातकी सारी संपत्ति आपल्याला मिळते!"

मावर हसून राजा म्हणाला—"वीरसिंह, हा काही बरोबर मार्ग नव्हे! सेजारचं रक्षण जिकून मिळणारी संपत्ति काही जास्त दिवस टिकणार नाही. शिवाय अशी संपत्ति विनासापास मिळालेली नसल्यान प्रजेची मेहनत करण्याची वृत्ति कशी होईल. जाणखी एक मोष्ट म्हणजे, लुटलेली

"बाबोबा"



दुरुपयोग होतो? खरं म्हणजे युद्धच झाली नाहीत, वर ही सर्व शक्ति आपल्याला जनकल्याणासाठी उपयोगात आणता येईल. बरोबर आहे ना?" राजा शान्तिदेव म्हणाला.

"समा करा महाराज, पण आपण केवळ शान्तिची स्वप्न पहात आहात!" बाराशा अवहेलनेच्याच सुरात वीरसिंह म्हणाला.

सेनापती वीरसिंह हा राजाचा केवळ जवळचा नातेवाईकच नव्हे, तर त्याचा बाळमित्रही होता; अन् म्हणूनच तो राजासो सर्व मोठ्ठी जगदी उषड उषड बोले.

"वीरसिंह, मी स्वप्न पहातो हे तुम्हां म्हणून तर बरोबरच आहे. पण कपटाने एकमेकांचा गळा कापण्यापेक्षा-एकमेकां सहाय्य करू, अवघे घरू सुपुंय-हेच धोरण मला जास्त पसंत आहे, हेच स्वप्न मी पहात असतो. म्हणूनच आपल्या सेनेला कल्याणकारी कार्याला प्रवृत्त करायें अशी सूचना मी देत आहे. आपल्या सैन्याच्या मदतीने आपण आवश्यक स्थानी मद्यांवर पूल बांधू; जिथे नद्या नाहीत तिथे कालवे खोदू; रस्त्यांच्या दुर्गतां फळसावे लावू; ग्राम्य निर्माण करण्यासाठी अथक प्रयत्न करणाऱ्या शेतकऱ्यांना आपल्या सैनिकां-

नीही मदत केली तर...राजा पुढे आपली काही बोलणार इतक्यात-

राजाचा मनेच टोकत वीरसिंह रावाने म्हणाला-"महाराज, विविधच विचार आहेत आपले! मी आपल्या सैनिकांना आज्ञा देतो, की आजपासून त्यांनी गवळ्यांना दूध काढायला मदत करावी अन् बराच बायकां बरोबर स्वयंपाकही करू लागवे."

वीरसिंहाच्या या बोलण्यावर राजा फक्त घोडासा हसला. सेनापती राजाहून दोन वर्षांनी लहान होता; म्हणून राजा त्याच्यावर मोठ्या भावाप्रमाणे प्रेम करी.

"वीरसिंह, गुराखी व बायकांना मदत करणं हे काही कमीपणाचे काम नव्हे. इतर लोकांचे जीव घेऊन त्यांची घन-संपत्ति छुटण्यापेक्षा हे काम हजारपट बरं! तू जरा थंड होवयाने विचार करून पहा; म्हणजे मगच तुला 'शान्ति' ची किंमत कळेल." राजाने त्याला पुन्हा सजजाबायचा प्रयत्न करत म्हटले.

त्याच वेळी मन्त्री तेथे आल्यामुळे सेनापती आपलं बोलणं संपवून तेथून निघून गेला; अन् राजा मन्याशी इतर विषयांवर बोलण्यात गडून गेला.

त्याच रात्री-सेनापती वीरसिंहाने आपल्या निरतिराज्याचा पक्कनायकांना



गुप्तपणे एका ठिकाणी बोलावून घेतले अन् तो त्यांच्याशी बोलू लागला-"मित्रांनो, आपल्या महाराजांची अशी अपेक्षा आहे, की आजपासून तुम्ही सर्वांनी हाती मांघर धरून शेती करावी अन् बायका स्वयंपाक वगैरे करतील तेव्हा त्यांना मद्यत म्हणून जळण आपण देण्यासारखी कामं करून त्यांना मदत करावी."

हे ऐकून त्या पक्क-अमुखांना मोठे आश्चर्य वाटले. बरा थोडून सेनापति पुढे बोलू लागला-"दोस्तांनो, आपण सर्वांनी उत्तम सैनिक-विक्षण घेतले आहे. साहस हा तर आपला प्राणच! सत्कार आलवणं हे आपलं मुख्य कर्तव्य! जस

संपत्ति एकदा संपली की फुट्टा आणखी एकाद्या राज्यावर हल्ला करावा असे आपल्याला वाटेल.

"महाराज, आपल्याला मुद्दम करायचं असेल तर मग सैन्य तरी कशाचा बाळगायचं आपण?" वीरसिंहने विचारले.

"आपण हल्ला न केला तरी इतरांच्या हल्ला पासून आपल्या देशाच्या रक्षणासाठी सैन्य हवेच ना आपल्याला! पण माझं तर म्हणणं असे, की पुढामुळे होणाऱ्या अनर्थाची तोट कल्पना करून सर्वांनीच सैन्य डेक्कन बनू करावं! तुला माहीतच आहे ना, की पुढामुळे अपार जनसंहार, संपत्तीचा निरर्थक व्यय आणि वेळोचा



असताना आपण काय आपल्या शस्त्रांना
संग चढू घायचा?"

"छे, छे! भुळीव नाही!" सर्वजण
एका सुरात ओरवले.

"बरे, अरे! ओरडू नका असे. भितीलाही
कान असतात बरे का!" वीरसिंहाने त्यांना
सावधगिरीचा इशारा दिला.

वीरसिंहाने किसी काळजी घेतली, तरी
त्याच्या कारस्थानांनी नाती राजाच्या
कानी पोचलीच! पण त्याच्या योजनाबद्ध
राजाळा काहीच समजले नाही. राजाने
तरीही या गोष्टीकडे फारसे लक्ष दिले
नाही. राजा फार चांगल्या स्वभावाचा
असल्यामुळे, त्याच्या मनातही आले नाही

की वीरसिंहसारखा आपला नातेवाईकच
आपल्यावर उलटू शकेल! अन् शिवाय
छोट्या राजकुमाराचा वाढदिवसही जगदी
जवळ आल्यामुळे त्या प्रसंगी होणाऱ्या
अन्नदान, नृत्य-गान वगैरे कार्यक्रमाची
तयारी घुमवडाक्यात चालू होती. ठिक-
ठिकाणी तोरण बांधण्यासाठी अन् बाँडन
वगैरे चालवण्यासाठी अनेक भाणसांची
नियुक्ति केली गेली. मानव्यक जाल्कामा-
साठी कुसल कारागीर नेमले गेले. या सर्व
घामघुमीमुळे वीरसिंहानी या कार्यक्रमा-
नंतरच बोलू, असे राजाने ठरवले. अन्
त्याच्याकडे बोंडे दुर्लक्षही केले.

घुमराजाच्या वाढदिवशी पहाटे धंगल-
वाद्यांच्या स्वरांनी उत्सव सुरू झाला.
राजप्रासादासमोरील विशेष आकर्षकपणे
सजवलेल्या मंडपातील उच्चासनावर
आपल्या बाळाचा शेऊन राणी आसनस्थ
झाली. तिच्यामागे तिचा सखीकुन्ही नटून-
सजून उभा राहिला. शेकडो नरनारी
राणी व घुमराजाचे अवीष्टचित्तन करण्या-
साठी येऊन पोचले.

बराच वेळ तेथे बसून रहाणे राणीला
परा कष्टप्रच शाले, पण राजा व
राजभारिचारा सबंधी जनतेची अड्डा व
भक्ती पाहून ती अत्यंत मुग्ध झाली
होती.

तथ्याकाळ होताच होवेने पंगणाच्या
आपल्या बाळाचा शेऊन राणी शयनगृहात
पोचली.

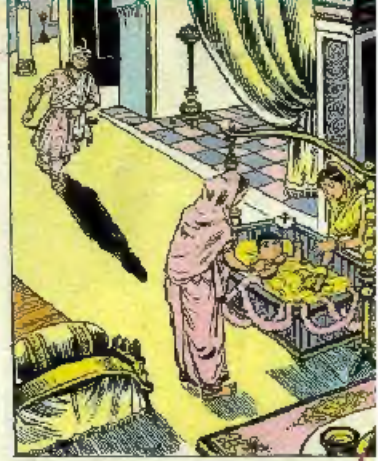
शरकाम पहाण्यासाठी हजारो भाणसे
राजवाचकांभोर गोळा झाली होती.
एकीकडे नृत्यकार्यक्रम चालू होता, तर
दुसरीकडे एक विनोदी नाटक पहात जनता
खदखदून हसत होती. तेथील एकूण सर्वच
वातावरण निर्विनाशका आशावांनी दुम-
दुमून गेले होते! एरव्ही राजदारावर
नेहमीच जागरूक पहारा असे; पण आज
उत्सवामुळे लोकांना येव्हाजाव्याला पूर्ण
मुभा होती!

राणीही आता होपायच्या तयारीत
होती, इतक्यात राजा स्वतःच वीध्वतीने
शयनगृहात आला! राजाच्या अशा अचानक
प्रवेशाचे राणीला मोठे आश्चर्य वाटले,
पण त्याला पाहून ती हळूच हसली. आपली
सूचना व देता राजा असा कधीच आत
घुसत नसे.

"महाराज, आपण फार शकलेले
दिसता?" राणीने प्रेमाने विचारले.

राजाने काही उत्तर व देता तेथे हजर
असलेल्या राणीच्या सखीकडे पाहिले.
इशारा समजून ती तेथून निघून गेली.

"काय झालं महाराज?" राजाचा
अस्वस्थपणा पाहून राणीने विचारले.

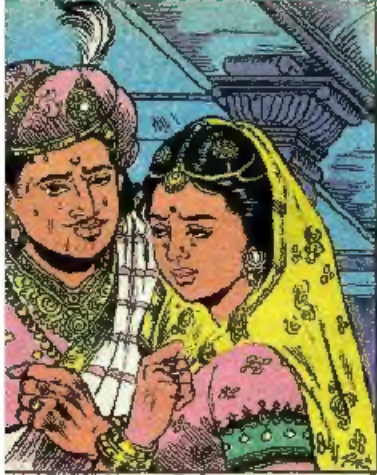


राजाने काही न बोलता प्रथम शयन-
गृहाचा दरवाजा बन्द करून जातून कडी
घातली; अन् सस्तकाचा धाभ टिपत
म्हणाला-"देवी, जास्त सविस्तर बोलायला
जाला वेळ नाही, आपल्या जिवाला योग्य
उपयोजनाला जाह्ये. तुम्हा इतून ताकडतीन
निघून जाऊन जीव वाचवायला हवा."

"मुक्त मार्गाने निघून जावं लागेल
मला?" राणीने अत्यंत आश्चर्याने
विचारले.

"हो, असंच करावं लागेल." राजा
गंभीरपणाने उत्तरला.

राजाचे उत्तर ऐकून राणीला तर
आपल्यावर वज्रपातच आल्यासारखे वाटले!



उपनयनातून अरण्याच्या अंधारापर्यंत एक गुप्त भुवारी मार्ग होता.

“मी एकटीनेच कायचं भुवारातुत?” भयबिब्लुल स्वरात राणीने विचारलं.

“एकटीने कस? आपल्या बाळासाठी बरोबर घेऊन जायचं आहे तुला.” राजा वृळ स्वरात म्हणाला.

“तुम्हाला एकदं सोडून कशी जाऊ मी!” अत्यंत विषादाने राणीने विचारलं.

“अंधार्या राजपुत्रासाठी तुला एवढा स्वात करावलाच हवा देवी!” गद्गद्वा आवाजात राजा म्हणाला.

तुम्हाला थोड्या वेळात राजा बोलू लागला—“शत्रूची खरी नजर तर माझ्या-

वरच आहे सध्या, पण त्यांनी आपल्या तिघांचाही रोबट करायची पक्की योजना बनवलेली आहे. मीही जर तुम्हाला बरोबर निघालो तर आपल्या तिघांचाही तो बन्दि-बान करायचा प्रयत्न करील. पण मी जर हवे थांबून त्याच्याशी लढलो तर काही वेळापुरता तरी त्याचा तुझा व बाळाचा विसर पडेल.” अशा प्रकारे राजाने कसेकसे राणीला समजावले.

नंतर राजाने कीर्तिसिंह आपल्या अनुयायांच्या मदतीने राजसिंहासन भिळ-नापल्या खटपटीत कसा आहे आणि खलनायका गडबडीचा, कोळहल्लाचा फायदा करून घेण्याचं कारस्थान त्यानं कसं रचलं आहे हेही तिच्या सांगून टाकलं.

तसे पाहता प्रजा व साधारण सैनिकांच्या मनात राजाबद्दल खूप आदरच होता; तरीही अतंघटित अशा ताखी माणसांच्या पुष्कळीकड पुसंघटित अशा अल्पसंख्य लोकांचाच जय होतो.

राजाला आपल्या गुप्त हेरांकडून असे कळले होते की राजवाड्याचे सर्व दरवाजे कीर्तिसिंहाच्या ताब्यात गेलेले आहेत आणि एका काळाने होणारे अगूर्व असे सारक्याच पद्दतीच्या अवशित लोक राजवाड्याबाहेर सोळा दोंत आहेत. ज्या नेळी हे सारक्याच सुरू होईल अन् त्याचा कातळक्या दसवणारा

आवाज होईल त्यानेळी सारी अनता भान हरपून तेच पहात राहील; अन् त्याचनेळी आत घुसून कीर्तिसिंह व त्याचे अनुयायी राजपरिवाराची कांत्तल करतील.

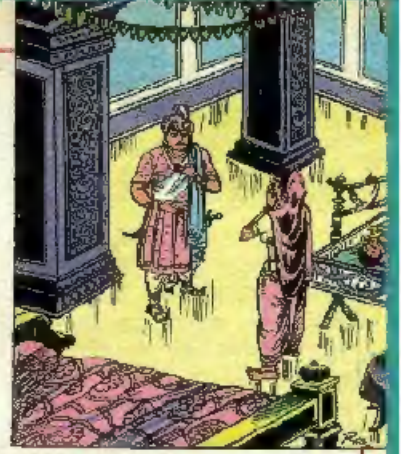
“महाराज, आपले अंगरक्षक कुठे आहेत? विसत नाहीत ते कुठे!” राणीने विचारलं.

“मनोरंजनाचे कार्यक्रम पहाण्यासाठी जायला मीच त्यांना परवानगी दिली नं! माता तर मी राजवाड्याबाहेर पाऊलही घालू शकणार नाही. कीर्तिसिंहाचे सैनिक सर्व दरवाजे रोखून उभे आहेत; त्यांना चुकवून जायची अशक्य आहे. बाहेर कुजाला पत्ताही नसेल, की आपण इथे कसे बसकून पडली आहोत!” राजा सिंग स्वरात उद्गारला.

“मम माता अशा परिस्थितीत काय करायचा विचार आहे आपला?” राणीने विचारलं.

“मी स्वतःचा कात्रपासून नाचवायचा समय सिंहास प्रयत्न करीन. ते जपकं नाही तर त्याच्याशी मुकाबला करीन. तु पर माझा माझा धुवनेचं पावन केसं, तर तजव की आपल्याला अशी संकलता मिळालीच.” राजा म्हणाला.

“जाळा करा मला, काय करू मी?” राणीने विचारलं.



राजा म्हणाला—“देवी, आता वेळ न गमावता तू दसून पळ काढ. तू अन् मुबराक कुशल राहिलात तर तोच माझा एक प्रकारे विजय ठरेल. शरं म्हणजे, शत्रूची लढून माझा जीव बाचण्याची शक्यता कमीच आहे, पण आता वाद-विवादात वेळ घालवण्यात काही अर्थ नाही.” स्पष्टच सांगून टाकले राजाने.

“नाही, माही! हे दाख्य नाही! तुम्हाला मृत्यूच्या दावेत डकडून निघचं शक्य नाही मला!” राणी एकदम विलाप करू लागली.

राजाने तिच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही, ती गुप्त मार्ग उघडण्याच्या उद्योगाला

काढोवा

लावला. कोणाला कधी संशय सुटला नाही नव्हता, की शत्रुसमूहातून द्रुपद मार्ग असेल!

बोधघाब वेळाला धुमारी मार्गाचे वार उचलले गेले, त्या अंधाऱ्या पोकळीत कोकालत राजा रुक्मीला म्हणाला—“देवी, तू काळ घुसून हातात बाळगला.अन् दुसऱ्या हातात मशाल घेऊन घुमारात प्रवेश कर. भुमारात दर पाचवे वाडीच्या अंतरावर एक अशा हिथोबाने वारा हिरे जडवलेले आहेत, हे तुला माहीतच आहे. अंधारात ते हिरे चमकतातच, पण मशालीचा उजेड पडतपावर तर ते कांबलेच प्रकाशित होतील, खेडटण्या हिथोबी पोचल्यावर तू तो डोक डोक करून फिरवलास की पलिकडचा दरवाजा उघडेल.”

जातापर्यंत राजवाड्याबाहेर पावलेल्या हुमण्या-मिडळण्याचा जो आवाज ऐकू येत होता, तो एकाएकी बंद झाला.

“देवी, मला वाटतंय की बीरसिंह दकले येत जलाचा, तू जाता मीचच. ना जन्मात नाही, तरी जाता पुढच्या जन्मात नवकी

येतू आवच!” असं म्हणून झोपेत असलेल्या बुधराजाला राजाने उचलून राणीच्या हातात दिले. मंतर तिच्या हाती मशाल ठेऊन तिला त्याने घुमारात उतरतवया मरत केसी.

सावू नवमांकी जावल्याकडे हीमने पड्याच्या राणीला अखेर राजा म्हणाला—“तुम्हा असा निरोप देताम्हा माझ्या घनाला अन्वंत क्लेश होत जाहेत, पण जावल्या बाळासाठी हे सर्व सहन करचं आप बाहे ना!”

बोधघाब वेळाला राणीला अंधाराने वेरले.

राजाने द्रुपद-मार्गाचा दरवाजा पूर्वमत कन्व केला अन् त्याच क्षणी, बाहेर चाही दिशा द्यावून बोटवारा दमडर आवाज झाला, काळ्याय धुक झाले!!

दुसक्यात दरवाजावर प्रकट हातांची वाघ येऊ आली. लक्षाळ प्यावातून लक्ष्मण बाहेर खेचत राजाने भरवून विचारले—“कोण आहे बाहेर?” (संक्षेप)



गाणारे पिशाच

दुर्गमिषकी विचनारिष्य पुढा काढाकडे परतल्या, फलदीवर लटकणारे प्रेत लाठी उतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले आणि वेहमीरमाने बुकाटघाने रमजल्याकडे पाठ वळवला. तिथून त्या प्रेताच बांध करणारा वेतळ त्याचा म्हणाला—“राजा, जो नापुंस जाणव्या लक्ष्मी व ताकड्या बाहेरच काय जगावर येतो त्याचा जपमान होतो व इसरांच्या दृष्टीने तो एक बघलेलसेच मित्रच बनून राहतो. तू जी जबाबदारी अंगावर घेतली आहेस ती तुझ्या शस्त्री, लावले आणि लावकी बाहेरची आहे किवा नसे हे मला माहीत नाही. आपलं पूर्ण समाधान झाल्या- नाचून जावच रहात बलकेलं घर सोडायचं नाही जसा मित्रच केलेलं एक पिशाच घोड्या कळतच ते घर सोडून पळून गेलं! त्या पिशाच्याची गोष्ट ही तुला सांगतो,

वेताळाच्या गोष्टी





तो एक, तुला आपले कष्टही जरा विसरावला होतील."

वेताळ गोष्ट सांगू लागला:-

कोणे एके काळी हरपूर नावाच्या गावी हरिश्चर्या नावाचा एक महान् गायक रहात असे. त्याला रामशर्मा, कृष्णशर्मा, देवशर्मा आणि विष्णुशर्मा असे चार मुलगे होते. हरिश्चर्याच्या मनाव होते की आपली मुलंही आपल्यासारखीच उत्तम गायक व्हावीत.

आपला हा हेतु पूर्ण व्हाय म्हणून हरिश्चर्याने बोट दिवस आपल्या मुलांना संगीताचे बडे दिले अन् म्हटले:- "मुलांनो, मास जातो वय होत चालल आहे. तुमच्यांपैकी कुणाला तरी एकालाच मी

स्वतः बरोबरचा गायक बनवू शकेल. यासाठी तुम्हांपैकी कोण योग्य आहे याचा निर्णय हरिपुरला रहाणारा शिवशर्माच करू शकेल. तेव्हा तुम्ही सर्वजण त्याच्याकडे जाऊन आपापल्या परीने त्याची मर्जी संशोधन करून परत या."

पित्याच्या या सूचनेवरून चौघही गायक हरिपुरच्या शिवशर्माकडे जाऊन पोचले. त्यांचे बोलणे ऐकून शिवशर्मा म्हणाला:- "तुम्ही बगदी योग्य नेळीच आला आहात माझ्याकडे! हे पहा, या गावच्या सोमेवर मास एक चर आहे. एका मायक पिशाच्याने माझ्या त्या घराचा हाका घेऊन ठेवला आहे. रोज रात्री ते गाण्याचा सराव करतं अन् आपल्या गाण्याचे प्रदर्शनही करतं ते! त्याचे संगीत अगदी अद्भुत. अप्रतिम असंच असतं. पण काही झालं तरी ते एक पिशाचच आहे, म्हणून रात्री कोणी तिकडे जायचं वाटत नाही. त्या घराच्या पिशाच्यामुळे मासं मासं छान चर आप ओसाड पडतं आहे. या कामात मला तुम्हा लोकांची मदत हवी आहे."

त्या चार भक्कस्त रामशर्मा फार खटखटी होऊन, त्यामुळे तीच प्रथम त्या मायक पिशाच्याच्या घरी बसल्या उमर घाली. शिवशर्माने भाडसावडून त्याची लूपच स्तुति

केली, अन् रात्र होतीच त्याने रामशर्मांना पिशाच्याकडे जायचा रस्ता दाखवून दिला.

त्या घरात प्रवेश करताच रामशर्मांना दिसले, की पिशाचच एक शास्त्रीय राग गात बसलं आहे. रामशर्माने जोरात टाळघा पिटत म्हटले:- "वा, वा! तुझी गायकी बरोबर अद्भुतच म्हटली पाहिजे; शाच्यामुच्या गयगामा हा राग माळापणं शक्यच नाही!"

"मला कारण आनन्द पाटतोय. आपणाला आवडणारा एकादा राग ऐकवा व मला. माझा आनन्द द्विगुणित होईल." पिशाचच आनन्दाचे म्हणाले.

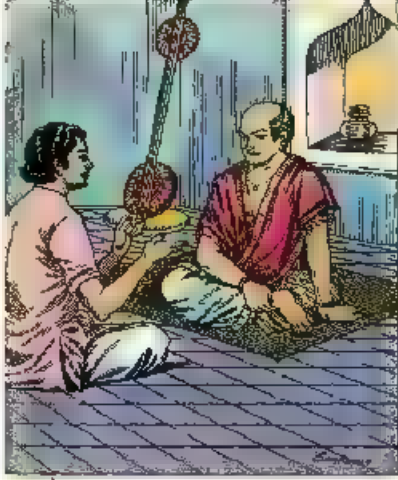
रामशर्माने लगेच एक राग गाऊन दाखवला. पिशाच्याने त्याची प्रशंसा करत म्हटले:- "महाराज, आपणाला न विचारताच मी आपल्या मनची गोष्ट ओळखली आहे पण माझ्या गाण्याचा श्रेष्ठ पुरस्कार मला कोणाच्या गाण्याच्या रुवाने मिळाला वसे मला वाटेपर्यंत की काही हे चर खोडणार नाही." इतके बोलून त्याने रामशर्मांना एक उत्तम रत्न वक्षित केले.

एका माननातीत जथा सक्तीकडून आपल्या गाण्याला इतकं सुन्दर वक्षित मिळाल्याने रामशर्मा खूप झाला अन् त्याने ही वार्ता घरी येऊन शिवशर्मांना साधितली.



लांब सुस्कारा सोडत शिवशर्मा म्हणाला:- "अरे, तुला आपल्या संगीताचा लाभ झाला खरा, पण मासं काम काही झालं नाहीच."

यावर दुसरा भाऊ कृष्णशर्मा म्हणाला:- "गायक पिशाचच आपल्या संगीताचे वक्षित मिळवू इच्छित आहे काय? मी त्याला एक छान वक्षित देऊन येईन." असे म्हणून त्या रात्री कृष्णशर्मा पिशाच्याच्या घरी गेला. गासं ऐकून जोरात टाळघा वाजवत तो पिशाच्याची स्तुति करत म्हणाला:- "मी संगीताचे महापंडित हरिश्चर्या यांचा मुलगा, मासं मास आहे कृष्णशर्मा. तुझ्या या सुन्दर गाण्याने संतुष्ट



होऊन ही तुला 'माननातीत गायक विरोधमनि' ही पदवी वहाऊ करीत आहे.

पिशाच्च म्हणाले—'आपल्या गायनाचा पुरस्कार म्हणून हे रत्न ज्या पण का कोष जाण, माझ्या गायनाचे योग्य वक्षित मिळाल्याचा संतोष काही मला मिळाल्यासारखं वास्त नाहीम! तेव्हा मी जोपर संतुष्ट होत नाही, तोपर हे घर काही सोडणार नाही'

कुण्डवशमनिने सर्व श्रुतीकृत शिवशर्माला सांगितली—'पुढील रात्री देवशर्मा पिशाच्चाकडे येता. तो पोचला, तेव्हाच नेमकी त्या पिशाच्चाने एक राग आळविल्या सुखात

केली होती. देवशर्मा त्याला म्हणाला—'गाण ऐकल्यावर तुझ्याशी लढावाड करावी असं मला वाटू लागलंय.' जेव्हा लगेच त्याने आपले गाणं सुरू केलं.

देवशर्माने गाण संपल्याबरोबर पिशाच्चाने त्याच्या गाण्याची क्षूप तारीफ केली जेव्हा त्यालाही एक रंज बिले

रत्न घेऊन देवशर्मा त्याला म्हणाला—'हे रत्न विकून मला जे धन प्राप्त होईल तेच माझ्या उदरनिर्वाहाचं साधन वसेल संगीतविद्येतले सर्वातम पंडित म्हणून गणत्या जाणाऱ्या हरिशर्मांचा पुत्र असूनही संगीतात मी तुझ्याशी बरोबरी करू शकलो नाही. आता म्हण पुढे मी कधीही कोणा-लाही भाऊ गावं एकवणार नाही.'

माघर ते पिशाच्च म्हणाले—'पंडित महाशय, आपलं बोलणं ऐकून जानक्य वाटतंय नक्कीच; पण माझं मन माथ संतुष्ट नाही. माझं गायन ऐकल्यामुळे जर आपण संगीत-संन्यास घेणार असाल तर मला फार दुःख वाटेल. आपण असं करू नये अशी माझी कळकळीची विनंती आहे' इतके बोलून पिशाच्चाने त्याच्या निरोप घेतला.

देवशर्माने निवेदन ऐकून शिवशर्माने—'मला तर असं वाटतंय की त्या पिशाच्चाला माझ्या घरातून काढून लावण्याला तुम्ही

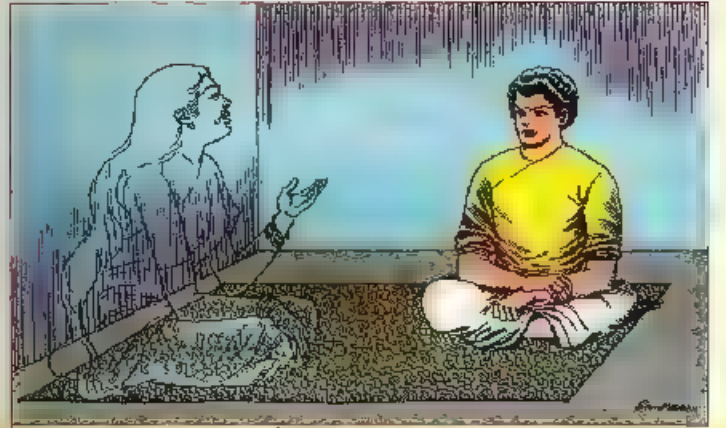
तिघही समर्थ नाही आहात. खर तर तुम्ही इतके लांबवर आलाच आहात तर निदान प्रत्येकाला एकदा संधी देणं उचित होईल.' असे म्हणून पुढील रात्री विष्णुशर्मा त्या पिशाच्चाच्या घरी पाठवून दिले.

विष्णुशर्मा जेव्हा पिशाच्चाच्या घराशी पोचला तोवर पिशाच्चाने आपले गायन आधीच सुरू केलंय होतं. तो चुपचाप जाऊन पिशाच्चासमोर बसून गाणे ऐकू लागला. पिशाच्च बराच वेळ नर्तत गात राहिलं जेव्हा विष्णुशर्माही तल्लीन होऊन ऐकत राहिला गाण संपल्यावर विष्णुशर्माला समोर पाहून पिशाच्चाने विचारलं—'महाराज आपण कोण आहात?'

'विद्वानाचा परिचय खरं म्हणजे त्याच्या विद्येनेच स्थापनाय व्हा' असे म्हणून विष्णुशर्माने एक राग आळविल्या सुखात केली

त्याचं गायन संपताच पिशाच्च विष्णुशर्माला म्हणाले—'महाराज, आज इतका काळ लोटल्यावर माझ्या गाण्याला योग्य अस्त वक्षित मला प्राप्त झालं, मी आता हे घर सोडून निघून जात आहे.' असे म्हणून पिशाच्च तेथून अदृश्य झालं

ही गोष्ट सांगून वेताळ राजाला म्हणाला—'राजा, आपण संतुष्ट झाल्याच सांगून पिशाच्च जगदो अचानकपणे अदृश्य झालं—ही गोष्ट आश्चर्यकारकच नव्हे का?' स्वतःला समीत-विद्वान म्हणवून घेत राजाच



कोणी ना कोणी त्याच्याकडे येऊन त्याच गाणं घेऊन पावबल असे, त्यामुळे ते मनो-
मन चिन्तून जात बसले, त्यामुळेच घर न
सोडण्याचा त्यांना निश्चय झाला. नाहीसा
होत असत ते घर सोडून पाहून गेलं अद्याप
अस मानणारी होम्य होणार नाही न, की
संगीत-विद्येत सारखीच गति असणाऱ्या त्या
चार भावांपैकी तीन वर्ष पिढ्यांच्याला सतुष्ट
करू शकले नाहीत, अन् चौथाच तेवढा ते
ह्याम करू शकला? या शक्यं उत्तर माहीत
असूनही दिलं नाहीस तर, तुझ्या अस्तकाचे
फुटून तुकडे-तुकडे होऊन पडतील "

यावर विस्मयित उत्तरला- "पिशा-
च्याच्या एकूण दाम्बुकीबद्दल आपणच
वाटायचं काही कारणच नाही. सग्या
संगोडजाला बरेच असे विद्वान आते मिळाल
म्हणजेच आनंद वाटतो. चार भावांपैकी
पहिल्या तिघांनी पिशाच्याच्या गायनाची
कवळ कोरडीच स्तुति केली, पण त्याच
संगीत पूर्णपणे ऐकण्याचा प्रयत्नही केला
नाही. उत्तम संगीतकाराला असं कोणी

मध्य पांढरू शकत नाही. होय ना?
त्यामुळेच पिशाच्याला त्यांच्या पावनाबद्दल
असतोष वाटला. केवळ चौथ्या भावाने-
विष्णुशर्मांचे त्याचे गाणे मधे व बावबता
पूर्णपणे ऐकलं. पंथर त्याने गाणं ऐकल्यावर,
तो किती महान् संगीतकार आहे हे
पिशाच्याला कळून चुकलं. अन् अशा महान्
विद्वाने आपणाने आपलं गाणं पूर्णपणे
ऐकलं आहे हे समाधान मिळाल्याने, त्या
विद्वानाच्या मनानली इच्छा पूर्ण करण्यासाठी
ते पिशाच्या तेवून निघून गेले! खरं तर
पिशाच्याला काढून आणण्यापेक्षा त्याचं
गाणं ऐकून ज्ञानान्द तुलाचीच विष्णुशर्मांची
प्रबळ इच्छा होती, त्यामुळेच असा हरि-
शर्माच हे कर्तव्य ठरतं, की आपल्या या
चौथ्या मुलाला - विष्णुशर्मांचे - त्याने
आपल्यासारखे महान् संगीत विद्वान
बनवायं "

अशाप्रकारे राजाचे भोत शक होनाच
वेताळ त्या प्रेतासह बद्ध होऊन पुन्हा
त्या साड्यावर जाऊन बसला. (कल्पित)



कार्य साधक

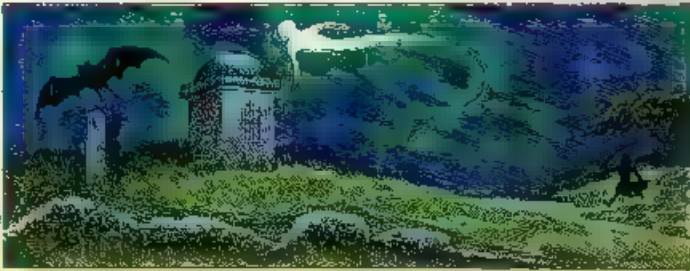
सौवीर नि मत्स्यदेश एकमेकां अवळची
राज्य होती पिढ्यान् पिढ्या त्या-
च्यात मैत्री चालत आली होती. पण एकदा
एकापकी मत्स्यदेशाच्या राजाने सौवीर
विरुद्ध युद्धाची घोषणा केली सौवीरच्या
राजास युद्धाचं कारण काही सपजना
त्याला फार दुःख झालं. कारण मत्स्य-
देशाच्या तुलनेत सौवीर राज्य सर्वस्वी
छोटं होतं. सौवीर देशाच्या राजाचा
माहीत होतं की मत्स्यदेशाची युद्ध
कलं तर आपला निश्चित पराभव
होणार.

अशात मत्स्यदेशाचा राजास सौवीर
राजाचा भेटला आणि त्याने सांगितलं-
"महाराज, आमचे राजसाहेब आपला
की युद्धात सैनिक आणि सपत्तीचा बकारण
नास होणार! म्हणून त्यांनी मला आपला
संदेह आपला सांगितलाय-जर आपण

आमच्या राजाचे मांडलीक होणे मान्य केलं,
तर युद्धाचा प्रश्नच येत नाही
सौवीर राजाने आपल्या मंत्र्याला
बोलविले. प्रमुख मंत्र्यांनी उत्तर दिला-
"महाराज, या बाबतीत फार मिण्याची
जावश्यकता नाही. आपलं दरबारी कवि सुजन
शर्मा यांना बोलवून पाठवून द्यावे. दुसऱ्या
बाजूच्या लोकांना वेळेनुसार होम्य असं
समजाऊन सांगण्यात आणि त्यांना संतुष्ट
करण्याच्या कलेत ते मिळाला आहेत आपलं
काम कसं साधायं हे त्यांना फार चांगलं
माहीत आहे. जर त्यांचं दौत्य अवयस्वी ठरलं
तर मग पुढं काय करायचं ते पाहता येईल."

राजाला हा सल्ला योग्य वाटला. त्याने
सुजन शर्मांना बोलावून सर्व परिस्थिती
समजाऊन सांगितली आणि सौवीर देशाचा
नास होणार! म्हणून त्यांना मला आपला
संदेह आपला सांगितलाय-जर आपण

श्रीलक्ष्मी



सूजन शर्माने प्रथम आपले गुप्त हेर पाठविले आणि मत्स्य देशाच्या राजाबद्दल आवश्यक ती माहिती मिळवली

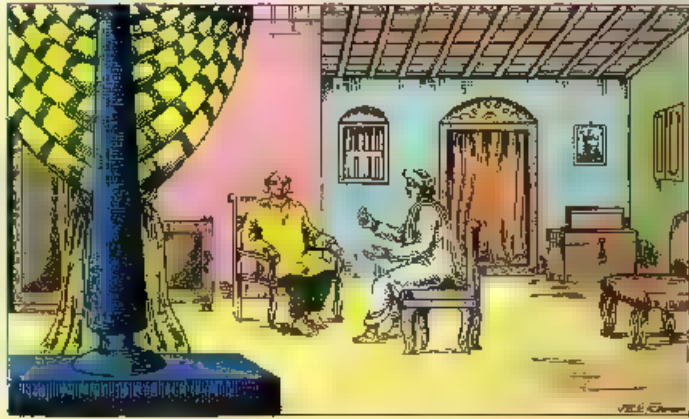
मत्स्य राजा तसा स्वभावान सज्जन होता, आणि विद्वान्ही

मत्स्य देशाच्या राजाचे आवडते तीन प्रमुख सल्लाकार होते. एक होता फार मोठा व्यापारी जनगुप्त. दुसरा त्याचा सेनापति माधव वर्मा. तिसरा सल्लाकार होता भंत्री सोमशंकर

सूजन शर्माने आपल्या गुप्त हेरां करवी वा तिघांचे स्वभाव जाणून घेतले. जनगुप्त फार लोभी होता. माधव वर्मा कठोर स्वभावाचा होता आणि सोमशंकर मूर्ख होता

इतकं सर्व जाणून सूजन वसा मत्स्य देशात पोचला रात्रीच्या वेळी जनगुप्ताच्या घरालाठ जाऊन त्याला भेटला आपल्या बरोबर आणलेली मूर्खपणान रत्ने त्याला भेटीदाखल दिली आणि म्हणाला—“वणिक् वरेंड! आपणा सारख्या श्रीमंत माणसाच्या मनांत बालं, तर आपण कोणत ही कार्यं करू शकाल! आपण राजाला विनंती केली तर सोबीर राज्यवावर हसला करण्याचा आपला बेत तो सोडून देऊ शकेल. माझी आपलं हे उपकार कधी ही विसरणार नाही आणि आपल्याला चांगलं वक्षिस् ही देऊ.”

भविष्य काळात मिळणाऱ्या वक्षिसाच्या लोभान जनगुप्ताने सूजन शर्माची विनंती मान्य केली



राजधानीच्या तीर्ष वर खेनिकांचे शिबिर होते. तिथे जाऊन सूजन शर्मा सेनापति माधव वर्माला एकांतात भेटला सूजनला हे चांगल माहित होते की सेनापति जनगुप्ता प्रमाणे लोभी नाही, तो प्रलोभनात फसणारा नाही म्हणून सूजन शर्माने माधव वर्माला पाहताच प्रशंसेच्या सुरात म्हटलं—“मी म्हणून माधव वर्माना नाम प्रणाम करतो एकाचा सामान्य पेशावर महाराजाचा उपयोग करणे योग्य होईल का?”

माधव वर्माने विचारले—“की नीट समजू शकून असं स्पष्ट झडांत बोलाल?”

व्यक्ति कंठ कारणाने मरताना मज्जता—पुर्वक सूजन शर्माने निवेदन केले—

‘आपणासारख्या पराक्रमी सेनापतीला छोट्याछा सोबीर राजाकाला पराभूत करणं सहज शक्य आहे, पण याद आपल्याला यश मिळालं बसे कोणी म्हणणार नाही. ते आपलं अपयशच होय तिकडे नेत्र राजाचा सहकार नेसुमार वाढत चालला आहे. त्याला पराजित केले तर आपणास अपाय यश मिळेल. इतकच नाही तर कृप खंयति ही आपल्या हाती घेईल”

बघा प्रकारे माधव वर्माची स्तुति करून त्याला आपलंय कळवत सूजन सोमशंकरला भेटायला गेला

भंत्री सोमशंकर केवळ मूर्ख होता. सूजन शर्माला माहीत होतं की आपल्या



स्तुतीचा त्याचावर काही परिणाम होणार नाही. सध्याकाळच्या वेळी तो आपल्या महालाच्या समोरच्या तखानात बायको व मुलांसह हिंडत होता. सुचन तिचे पोचला आणि अस्मिवादन करून म्हणाला—“महामंत्री या सध्या राज्यात आपली बरोबर करणारा कोण बरे असले? आपण स्वतः राब वसलात तरी आपण काही सूचना केली तर राजा तिचा जव्हेर करू शकत नाही!”

बायको व मुलांच्या समक्ष सुचन सर्मा जे म्हणाला ते नाकबूळ केले तर आपला अपमान होईल अशा विचाराने सोमजेश्वरने सुचनचे म्हणण मान्य केले.

दुसऱ्या दिवशी सुचन शर्मा राजाच्या दरबारात आला आणि राजाला बेटला. आपला विशेष परिचय न देता सुचनने एक कविता वाचून दाखवली आणि राजाला सतुष्ट केले.

सुचनच्या कविते वर राजा खुश होऊन म्हणाला—“कविवर, आपली कविता

आम्हाला खूप आवडली. आपणास काय पाहिजे ते मागा. आम्ही आनंदाने देऊ.”

“महाराज, क्षमा करा. मी खोवीर देशाचा राजदूत आहे” असे सांगून युद्धा-मुळे होणाऱ्या दुष्परिणामांचे वर्णन केले आणि म्हणाला—“मी शांति-सिद्धि मागण्यासाठी आपल्या दरबारी आलो आहे!”

मुख्य दैवाच्या राजाने पंडित सुचन शर्माची विनंती मान्य केली आणि त्याचा आदेश-सत्कार करून त्याला स्वदेशी रवाना केले

सुचन शर्मा आपल्या राजाकडे आला आणि सक्कृत कथन केले. राजाने आदेश-पूर्वक सुचनला आलिपन दिले आणि त्याचा अपूर्व सत्कार केला

खोवीर राजाला सज्जल की लोभी माणसाला धन देऊन, कठोर माणसाशी विनयपूर्वक आश्रय घेऊन, मुर्खाची स्तुति करून नि विद्वान माणसाला सत्य वचनाच्या साक्षाने नक्ष करता येते.

प्रास्तांतिक स्मारके

पद्मनाभस्वामी मन्दिर

केरळी राज्याची लिनेगड म्हणजेच तिरुवन्तपुरम् अगस्त हे नक्षमण विष्णुचे मान. पृथ्वी स्वरूप करपाच्या धोरणिक सधने नाख्ती अनन्तध

या शहरातील जनेक देवामया पैकी सर्वात अखिद देवामय हे मन्मथान विष्णुचे मंदिर ‘पद्मनाभस्वामी मंदिर’ म्हणून जोडखले जाते. येथे विष्णु-धर्मरान ‘वनन्तकथनम्’ या नावाने कथावले वेले माहेर.

येथील मूर्ति अतिशय जुनी आहे, तेव्हा अखोवच हे मंदिर अनेकदा नव्याने बांधले गेले आहे आर प मंदिर खलप्याला महापयात निळते ते रावचकरोरपा रावा मार्गन्ध कर्मा नावे जोर्षादार केलेले मंदिर होय. जनाहक वगळपर मुखर कोरीव काम केलेल्या तीनमे-अट्टसम्भ स्तंभांनी बाकील अज्य मार्गे सुषोभित केलेले आहेत मूर्तीवर धोरणिक कथांवर अखारित किसे रंमचसपी आहेत. या मन्दिराच्या प्रकारातच अजतक थीडुष्ण संवर्षान, नरसिंह, मास्ता, देवद व अन्य देवामिकांनी मरिरेही बांधली बली आहेत



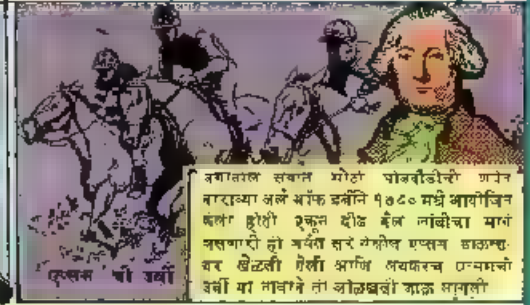
क्रीडाजगत्

‘आयन अफ’ दंगल ‘गोल्डन बकिल’ हा मोटर-वाहकन शब्दांचा अचानक सर्वांत जास्त लांबीचा फेरा हाय, एकूण २५४ वळण व कोण अमलेल्या या. फेराची रुकण व ती ३३.३३ मील (५०.३२ कि.मी.) इतकी आहे.



सर्वांत अधिक लांबीचा फेरा

बमेरिकेची मोरीन ‘विटल् मो’ कोनोली ही ग्रेण्ड स्लॅम (विजयन यू एस् ए व्हाईलियन या गाव सर्वांत महत्त्वाच्या वॉम्बनडिप्स फिट भिक्ता टॅनिसवट्ट हाय



कृष्ण ‘ची उर्वी’

दगातरल सक्ता मोठी पोन्वीडोची गजेन बादाच्या जल्ले भौक इर्वेनि १७८० मध्ये आणेविन कला होशी इकुन दीड ईल लांबीचा मार्ग लसगारी हो जर्वेन सरे मेकोल एस्तन हाऊस-वर खेळवी गेली आणि लयकरन एनमची डवी या नांवाने ती खेळखवी काळ लागली



हेलिक्झवरील पहिल्या ऑलिम्पिक स्पर्धा

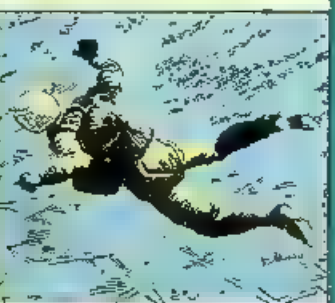
विजयनवर सर्वांत प्रथम दमडवट्टाड आलेल्या स्पर्धा १९२८ च्या ऑलिम्पिक आयनिकस या हल लल सानल गाव की जमनेल्या या राज शर्वीन ही व्ही च्या २८ प्रसारायन मिळून १५००० प्रसारायन या साने पहिल्या



आपल्या प्रहरोवती शेवटची मोनको वेडील १९२५ च्या ग्रेण्ड प्रिन मध्ये आण प्रेगारी लाल रंझेन जमगारी सारंगरिक प्रेगारी वती शेवटचीन पाटर-गाडी होय

सर्वांत अधिक वेग

विनावादिती श्रीडांमरी मारजी प्रदीनने सर्वांत अधिक वेगाचा विक्रम केला ती आकाशातून मूर मारण्याच्या क्रोडंत यूए टेबा-चकन आकाशातून मूर मारण्या-च्या हा क्रोडंत ताची ६१५ मील इतका वेग मानन गाडू मारणा जाहे (ताची ९८८ कि.मी.)



पहिले ‘पंख’

१९६८ च्या बेनिअम ग्रेण्ड विस्त स्पर्धेच्या पाटर-गाड्यासाठी प्रथमच ‘पंख’चा उपयोग केला पाटरवरील पाव कमी करून रस्त्याची पकड व वेग पाटरगाडीसाठी हा उपयोग केला गेला.



अमेरिकन शैली

पांडवोडेल्या अमेरिकन शैलीचा पुढे मुकून लसगारी श्रीकांची हल्लीची शैली ही १९ व्या शतकाच्या शेवटी युरोपमधे अमेरिकन श्रीकांची आलेल्या आणवी



बर्फावरील हॉकी

१७ व्या शतकात हॉलंडमध्ये हॉकीच्या प्रकारचा एक खेळ खेळला गेला आधुनिक हॉकीच्या अडापो मुकनाले क्रीडातील सिगस्टन न ऑस्ट्रियल या शहरात १८९० मध्ये खाली



*** तुम्हाला माहित आहे? ***

धूमकेतूच्या ६०,००० घनमीटर क्षेत्राच्या क्षेत्रातून वजन आपल्या एका खासाच्या हवेतून हो नसते.

अद्वैतिक समस्येत वर्ष पाणी बहुतांश वर्षापासून जितके जमने परत जितके परमाणु एक जमनापर पाण्यात वसतात



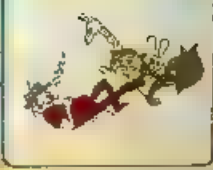
दरवर्षी पृष्ठीवर एकूण ५०,००० पेक्षा काहीसे अधिक हवेचे भूकंप होत असतात. या त्यातले बहुतांश भूकंप जमनी खाली न येतात त्यांचा जमनीचे वसतात.

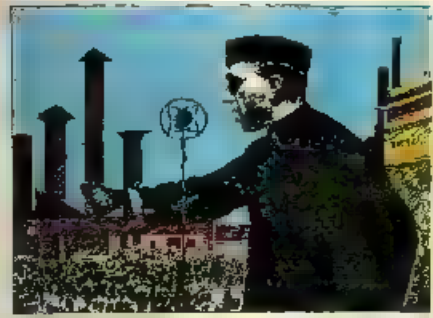
पृष्ठीचा स्तरावरील फिरण्याचा वेग २९ कि. मी. प्रति मिनिट होतात असतो



इंडोनेशिया हा १२,००० बेटांनी बनलेला देश आहे

मानव हा एकच प्राणी आपल्या वाळीवर जीवू बनतो.





नेहरूंची गोष्ट-९

सन १९२९ मध्ये करिया येथे एक समारोह झाला. त्यात पं. जवाहरलाल नेहरू हेच धुनिवले करिसेचे अध्यक्ष निवडले गेले. मला रोखीने त्यांना भारतीय राज्यांची आत्मता व संघ स्थापित करण्याची संघ मिळाली

पानतर पं. नेहरू काहीर येथे झालेल्या अधिवेशनात अधिवेशनात अधिवेशनात भारतीय काँग्रेसचे अध्यक्ष म्हणून निवडले गेले या वेळी त्यांनी खूप फक्त चाळीस वर्षांचे होते. पं. मोतीलाल नेहरू यांच्या नंतर महात्मा गांधींनी अध्यक्षपदासाठी जवाहरलाल यांचे नाव सुचविले होते.

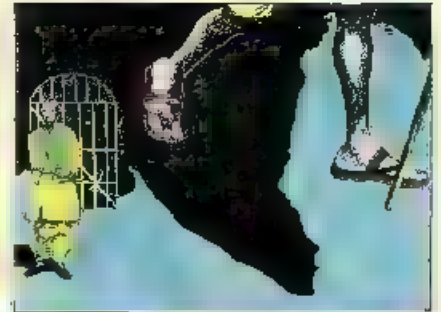


समोरच्या अधिवेशनातच सगळी पहिल्यांदा मठाण देता आज जन्मून जफार यांना पाहिले. हीया प्रांताने अनेक मुबकां बरोबर आलेल्या जफार यांनांनी अधिवेशनात अधिवेशनात वसाहती माप देण्या व सगळी आपणामात्रे आकर्षित केले



२६ जानेवारी १९३० रोजी 'स्वातंत्र्य-विभव' साकार करण्याचा ठराव काँग्रेसने पास केला. या दिवशी देशातील सर्व प्रमुख नेत्यांनी जनसंख्या समनाशन सांगितले की देशाचे स्वातंत्र्य हेच आपले प्रमुख उद्दिष्ट आहे. त्या वेळी ठिकठिकाणी प्राचिण्या शासनाकडून अस्वस्थ होऊनही जातले उस्ताद्याचे बाण घेतले.

१४ एप्रिल १९३० रोजी पं. नेहरू रेल्वेच्या बसण्या विरुद्ध होते, जन्म त्याप वेळी सरकारने त्यांना मीट वेने धाडले जन्मेत कार अस्तंतव पसरला सत्याग्रहाचे वारे ही देश भर वेवाने राहू नाकले.



आज बही बिटिक सरकारने मिठावर कर लादला गांधींनी याचा विरोध करून जनतेला 'मिठाचा सत्याग्रह' कारणाचे आवाहन केले. अहमदाबाद जवळील साबरमती आश्रमात धातुन गांधींनी पुनर्निर्माण दारी-वालेला आरंभ केला. या सालेकुडे संघात सर्वस एक अमुबे उस्ताद्याचे उभाण माने.



आपण पुढेगात घसतात काँग्रेसच्या अध्यक्ष-पदाची जबाबदारी न गांधींनी उचलली असे नेहरूंना वाटत होते. पण गांधीजी हे स्वीकारणार नाहीत. वसा विचारले त्यांनी आपल्या बकितांना काँग्रेसचे अध्यक्ष बनविले. खरं म्हणजे त्या वेळी नं. मोतीबाब यांनी मळति बरी नव्हती तरी पण आपल्या मूलाच्या इच्छेनुसार त्यांनी ही जबाबदारी कळू कधी.



लोकांनी मिठाच्या कायद्याचा भंग करून देशात अनेक ठिकाणी समुद्र-किनारी न अन्वय सीट जनविले. पं. नेहरूंनी थुळा आपली पत्नी कमला हिच्या सह मिठाच्या सत्याग्रहात हिरीरीने भाग घेतला.

आप काळात देशातील अनेक महारातून परदेशी वस्तूंचा बहिष्कार आणि असहकाराची बळबळ एकचमच सुरू झाली. जन्मेत पांगलो नसली तरी उम्हा-सान्हाची पक्षा न करता सीमता कमला नेहरू यांनी सर्वस फ्रीफोवलेत्या सत्याग्रहाच्या बळबळीने पुढारीपण केले.



विदेशी
कपडा
चन
महनी

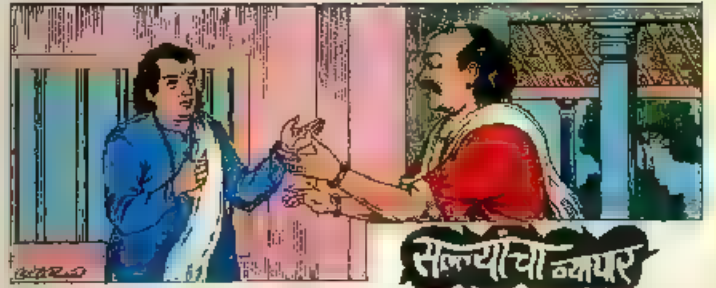


असह्याद मधील मापले रहस्य वर 'आनन्द-भवन' देशाला समर्पण करण्याचा निर्णय पं. बोटीवालजींनी घेतला. या घराला नवीन भाव दिवताने 'स्वराज्य-भवन', या घराचा अधिकृत भाग कसिसण्या विविध कार्यक्रमांचे जेम्स झुवे, व थिल्लक मागात एक चिकि-त्सालय घालावे असा त्यांचा विचार होता.

हार्नहर त्यांची प्रकृति अधिक वास्तव्यी हे मसुरीचा बाव्याची हमारी करित होते, एवढ्यात एक दिवशी लकाळी पोलिसांनी आनन्द-भवनलात प्रवेश केला नि निवड-मुजगात कोर करून त्यांची नेलीच्या दुसऱ्यात रवानगी केली.



दुसऱ्यात गोम पितीं कसेल्या बीन खेत्यात पं. जवाहरलालजींम एक-हयाचा टेंपण्यात जाले तेथून चोबंड आकाश विसत जाले. महा-कथा त्या जाकाकाचे पाहून त्यांना स्वतःच्याचा संकेत मिळत मिळत राही.
(जेव मुदीत जंजी)



संज्याची व्यथार

कित्येक वतका पूर्वी एका गावात एक विविध दुकान होतं लोक त्याला सल्ल्यांचं दुकान' म्हणत. धर्मपाल नावाचा एक सज्जन माणूस हे दुकान चालवीत असं त्याने एकेका चिठ्ठी वर एकेक सल्ला लिहिलेला असं. ज्याला जितके सल्ले पाहिजे असतील, तेवढे सल्ले तो दिकत देत असे. प्रत्येक सल्ल्याचं मुलम घेऊन स्वयं जसे. या चिठ्ठीचा खरेदी करणारे रवातीळ सल्ल्यानुसार वागत माहि त्यांना खूप फायदा होई.

एक दिवशी एक शेटजी या दुकानावर आले. ते खूप श्रीमंत होते. त्यांनी तीनघे रुपये दिले नि तीन सल्ले विकत घेतले ते तीन सल्ले असे होते-

"प्रवासाळा निघताना आपण कुठे जाऊन आहोत हे बापकोला सांगू नये!"

"रस्त्यात जर जेवण करायचं असेल तर रस्त्याच्या काटेला बसून जेऊ नये!"

"गढवडीत अतताता कुठल्या ही जाव-तीत कुमाशी पेज लावू नव!"

हे सल्ले खरेदी करून शेटजी आपल्या घरी गेले. या सल्ले सल्ल्याचा दीड वर्षे समजून घेण्याचे कुतूहल त्याच्या मनात निर्माण झाले. आपल्या दामकोला त सांगता तळ पिसवण्यात तळ हुजार पणवे मरले. भाऊचाही एक गाडी ठरवली आणि व्यापार करण्यासाठी शेटजींनी शहरात रस्ता मरला.

बोडा प्रवास करून आल्यावर जवाहरजी वेळ झाली. रस्त्यापासून काही अंतरावर त्यांना एक विहीर दिसली. तिथून त्यांनी गाडी थांबवली, विहिरी जवळ बसून जेवण केले नि पुढे प्रवास जाणू केला. काही अंतर गेल्यावर शेटजींनी दमल्या



पिशव्या एकदा मांजून पाहिल्या तर नऊ एवजी आठव पिशव्या आढळून आल्या. परत विहिरीपाशी येऊन शोध घेतला तेव्हा हरबलेली पिशवी सापडली. गवताच्या ढिगात लियेच पिशवी पडलेली होती. पैसे देऊन खरेदी केलेल्या सल्ल्यापैकी एकाने तर शेटजींचा कायदा झाला! शेटजींना काय आनंद झाला. जर रस्त्याच्या काड्या वसून जेवण केलं असतं तर रस्त्यावरून जाणाऱ्या कोणी तरी वाटसरून पैशांची पिशवी उचलून घेतली असती.

सापडलेली पिशवी घेऊन शेटजी गाडीच्या दिशेने येत होते. इतक्यात त्यांचा पाच एका रानटी फळावर पडला. आणि

आडव्यांनी गोष्ट अशी की शेटजींना अनेक दिवस सतावणाऱ्या एक फोड बचतक नाहीसा झाला. जशी काही कोणी चाडू भली शेटजींना वाटलं या फळात जर काही विशेष औषधी गुण आहे. म्हणून परतीच्या मार्गावर ते फळ घेऊन जाण्याच्या इराद्याने शेटजींनी विहिरीजवळ एका ठिकाणी ते पुरलं आणि त्यावर खुणेचा वगळ ठेवला. सगळ्या गाडीत बसून पुढं गेले.

बाहारात त्यांनी धांगडाच व्यापार केला. पुढील पैसे मिळवला अन् त्या महबडीत पुढून ठेवलेल्या फळाचे त्यांना पूर्वं विस्मरण झाले. दुसऱ्याच एका वाटेन शेटजी घरी परत आले.

गावात पोचताच शेटजींना एक वार्ता समजली की गावातील एका लक्षपतीच्या विष-प्रणाची कायदा झाली आहे आणि त्याने अशी वनंढी पिटवली आहे की कोणी त्याला या व्याधीपासून मुक्त करील त्याला वहा हजार रुपयांचे इनाम दिले जाईल. अनेकांनी प्रयत्न करून पाहिला. पण कुणाला यश आले नाही. हे समजताच शेटजींना आकण पुसून ठेवलेले फळ आठवले. त्याच्या केवळ स्पर्शाने लक्षपतीचा विषाचा फोड नष्ट होऊ शकेल तसेच वहा हजार रुपयांचे बक्षिस ही मिळेल. या आनंदाच्या भरत

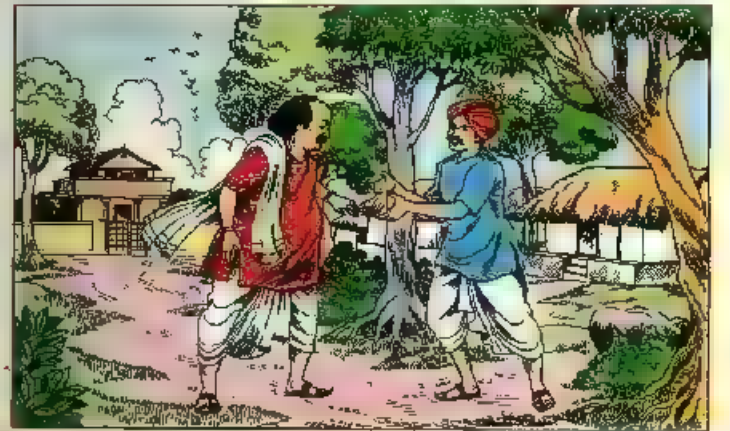
शेटजींना आपल्या विकत घेतलेल्या सल्ल्याचे विस्मरण झालं त्यांनी आपल्या नायकांला त्या औषधी फळाचे सूत्रच सांगितलं. त्याचा उपयोग करून लक्षपतीकडून वहा हजार रुपयांचे बक्षिस कस मिळेल ते ही सांगितलं! आणि म्हणाले-“मी आताच्या आता लक्षपतीकडे जाऊन तो देणार बसलेल्या बक्षिसाबाबत त्याच्याकडून लेखी लिहून आणतो मग काय फळ उद्या सुद्धा जाणता वईत.”

शेटजींच्या बायकोने दुसऱ्याच क्षणी ही सर्व वार्ता आपल्या शेजारणीला सांगितली. शेजारणीने लगेच आपल्या नवऱ्याला ते सगळं सांगितलं. शेटजी जेव्हा लक्षपतीच्या घराकडे निघाले, तेव्हा वाटेत त्यांना

शेजारी भटला. बोलता बोलता एक गोष्ट स्पष्ट झाली की दोघां ही एकच कामगिरी बंद निघाले आहेत.

“तुला लक्षपतीचा फोड मुळीच घालवता येणार नाही!” शेटजींनी आनंदाने बिल “मी अगदी खात्रीने फोड नष्ट करून दाखवीन, लावणार पण?” शेजारी म्हणाला. शेटजी आपल्या खरेदी केलेल्या सल्ल्यातला प्रमुख सूत्रा विसरून गेले. त्यांनी पैज लावली की शेजाऱ्याने लक्षपतीचा फोड जर घालवून दाखवला, तर तो त्यांच्या घरातील ज्या वस्तुला सर्वात अगोदर स्पर्श करील ती वस्तु त्याला दिली जाईल.

शेजारी त्याच दिवशी सध्याकाळी बहून निघाला आणि विहिरीजवळ जाऊन लक्ष-



केंल फळ ओवून काढल आणि त्याच्या साहाय्याने लवंगपतीला विष-प्रणाच्या व्याधीतून मुक्त केलं.

खटवी घरातून बहेर हो पडले नव्हते आणि एवढ्यात हे सगळं घडलं होतं ठरलल्या अटीप्रमाणं शेजाऱ्याने सर्वप्रथम त्यांच्या घरातील तिजोरीला हात लावला तर काय बरे होईल?

असा स्थितीत खटवी घाबर निघालं ते सल्यांच्या बुकाली आले. धर्मपालचवा पायांवर डोक ठेवून आणि त्याला घडलल सर्व वृत्त सांगितलं!

धर्मपालने सगळं ऐकून घेतलं नि समजावलं—“तुम्ही आपली तिजोरी गच्चीवर नंऊन ठेवा. शेजारी तुमच्या बरो येण्या-पूर्वीच गच्चीला एक सिडी लावून ठेवा. मी योग्य वेळी थंतीच तुमच्या मरतीला!”

जेव्हा सर्व लोकांना ही बातमी समजली, तेव्हा बैबेरील अटीनुसार शेजारी आपली वसुली कशी करतो आहे हे पाहण्यासाठी खटवीच्या घराभोवती खूपच गर्दी जमली.

एकाच दिवशी सध्याकाळी शेजाऱ्याने आपल्या ओळखीच्या दहा-बारा लोकांसह खटवीच्या घरात प्रवेश केला त्याने चौकस नजरेने इकडे-तिकडे पाहिले, पण तिजोरी काढ दिसना. बच्ची नि सिडी त्याने पाहिली आणि अवाज केला की तिजोरी गच्चीवर गळली आहे. सर्वप्रथम तिजोरीला स्पर्श करण्याच्या इराद्याने शेजारी सिडी वर चढलागला आणि सर्वात जगोदर त्याचा स्पर्श अर्थात् सिडीला आला

धर्मपालने जोरात सांगितलं—“शेटवी, शबायान सिडीला स्पर्श केला आहे, आता ही सिडी तुमची माही. पैसेत तुम्ही हारलात!”

धर्मपालचं बोलणं ऐकून शेजाऱ्यान तनार करायला सुरुवात केली. पण तिथं जमलल्या सर्व लोकांनी एका सुरात हुजोरा दिला—“धर्मपालचं म्हणणं सर्वेस्वी त्याच आहे!”

धर्मपालाच्या चतुराईन खटवी बोटघा संकटातून वचावले.



उषाची नजर अनिष्टाच्या विज्वावर खिळून राहिली. तिची अर्धे काया रोमांचित झाली. हे पाहून सखी चित्ररेखा मदस्मित करीत म्हणाली “तू स्वप्नात कुमाला पाविलस ते मला समजलं. तो कोठ ही कथा ही स्थितीत असू दे, मी त्याला तुझ्याकडे घेऊन येईन. मग पुढे, तुला इच्छा असेल तसे तू कर.”

उषा चित्ररेखा म्हणाली मुझं चित्र-कलेतील कौशळ्य आता पर्यंत मला माहीतच नव्हतं तू हे चित्र इतकं सुरेख रेखाटलं आहेस की मी स्वप्नांत, त्याला पाहिल्यावर जे भाव मनास मनात निर्माण झाले होते, ते सारे आता ही उचित होत आहेत! हा पुरुष कोणाचा वंशाचा आहे?

त्याच नाव काय? त्याचा स्वभाव कसा आहे? सगळं सगळं मला नीट सांगशील? चित्ररेखेने सांगितलं—“सखी उषा द्वारकाधीश श्रीकृष्णाबद्दल तू बरंच ऐकलं आहेस. अज म्हणतास कि शंकराच्या तिसऱ्या डोळ्यांतून निघालेल्या अग्नि-ज्वाळांनी ज्या कामदेवाला भस्मीभूत करून टाकलं, त्यांनीच श्रीकृष्णाच्या प्रभुमन नावाच्या पुष्प-रूपाने जन्म घेतला. हा तरुण त्याच प्रभुमनाचा मुलगा. याच नाव आहे अनिष्ट, त्याचा पराक्रम विषव-असिद्ध आहे. अनिष्टा सारखा युद्धक तुला पति म्हणून लाभला, तर साक्षात् आदिशेष ही तुझ्या माग्याची प्रसंसा करावला असमर्थ ठरतील. आपल्या शोणपुराप्रमार्गाने द्वारका





नगरीत ही वाटेल त्याला प्रवेश करता अंत
महत्त्वा-तरी वण तुम्हा लोकांसाठी की
वाटल ते करून देण जाईन, आणि तुम्हा
पुत्रकराला निषिक्त अंजन घेईन. तु
काळजी करू नकोस "

"आपले कार्य सिद्ध करण्यासाठी योग्य
तो उपाय शोधून काढण्यात तु कुशल आहेस
आणि योग-विद्येत ही तुला गति आहे हे
मला माहीत आहे. कार्मरूप ज कार्मगणन
गमित तुम्हाजवळ आहे. जे कार्य इतरांना
करणे शक्य नाही ते तुला शक्य आहे!
अतिरुद्धाचे प्रत्यक्ष दर्शन होई पर्यंत मी कधी
काय जिवंत राहीन कोणास ठाऊक? आता
माझ्या प्राणांचे रक्षण तुझ्या हाती आहे

आता सात दिवस पर्यंत मी कधी-कधी तुला
सहन करीत आहे. पण आता माग एक
क्षण कर ही सहन करू शकणार नाही." या
सहात उघेने आपली व्याख्या प्रकट केली
उघेने आदिगण घेऊन चित्ररेखा
म्हणाली- "जाता काही कळत तु अल्पव्या
मंत्रिणी बरोबर अंतरजय कर." असे उघेला
समजावून चित्ररेखा निघाली. ती आतासात
सहाती अग्नि सप्तर्षीद दिवेनाही आनी
अल्पव्या लक्ष्मणच्या साहाय्याने ती लोकांचा
वेळीत हाएक पयरीत पोचेली. ती विचार
करू लागली की आपल्या कार्यक्षेत्रासाठी
कधी सुखात कुठली शक्यता एक
सरोवराच्या काठी लिला नारद दिसले
चित्ररेखेने जवळ जाऊन नारदांना नमस्कार
केला. नारदांनी तिला आशीर्वाद दिला नि
संक्षिप्त करीत विचारले- "बेटा, तु इकड
कसासाठी आलीत ?"

पार्वती देवीने उघाळा विलेच्या वरदा-
नाची कथा चित्ररेखेने नारदांना सांगितली.
उघेने स्वप्नात ज्या अनिरुद्धाचा पाहिले,
त्याला यंजून जाऊन दोघांची मंड घड-
विषयाची आवली इच्छा तिने नारदांना
सांगितली. नारदांनी चित्ररेखा तामसी
विद्या शिकवून अक्षय-दान दिले व निभूत बले
चित्ररेखा अक्षय स्वरूपात श्रीकृष्ण व
व प्रवृत्तांना महाल पार करून अनिरुद्धाच्या

महालान पोचली तसे अनेक स्त्रियांच्या
घने तिन अनिरुद्धाचा पाहिले. ते सुवर्ण-
पात्रातून मधु सेवन करीत होते. अनिरुद्धाचे
यन-रक्षण करण्यासाठी अनेक सुंदर स्त्रिया
मुख करीत होत्या, काही जणी गात होत्या,
बापि सरी ही अनिरुद्ध माथ उदासवाणा
दिसत होता! ते चित्ररेखेच्या लक्षात
आल्यावाचून राहिल नाही ती हसला तरी
तात कृतिमता दिसत होती, काही काळ
तरी त्याच्या स्वरुत दुःखाची छाप स्पष्ट
दिसत होती. त्याच्या प्रत्यक्ष हाक्याची
उदासीनता भरलेली दिसत होती

चित्ररेखेच्या मनात विचार आला
"सखी जेव्हा सायकल घाबे ही एकाद
स्वप्न तर पाहिले नाही ना? मग
तोत मी काय विच बघेन करू! सखी

आकर्षित करणारी सुंदरी उघे शिवाय दुसरी
कोण असणार? पार्वती देवीच्या रूपे मूळे
असंच नाही तरी बघय असंच पाहिले!"

चित्ररेखा अनिरुद्धाची बोलावत हाटत
होत भारदास शिकवलेल्या विचार उपबल
करण तिने तेथे असलेल्या सर्व स्त्रियांना
बहुला करून हाकले. मग ती अनिरुद्धाच्या
जवळ आली बापि हात जोडून म्हणाली-
"बली चक्रवर्तीचे चिरजीव बाणासुराचा
पार्वती देवीच्या रूपेने एक मुलगी आलेली
आहे तिच माग आहे उघा. ती तिन्ही
लोकास आपल्या सौंदर्यासाठी प्रतिष्ठ आहे.
तिच्या सौंदर्याचे वर्णन करणे साधात
इत्यादेवाला ही शक्य नाही, उघा परिस्थि-
स्वप्न तर पाहिले नाही ना? मग
तोत मी काय विच बघेन करू! सखी





जव्हां एक दिवशी रात्री स्वप्नगत आपणास पाहिले तेव्हा पसून आपणाशी विवाह करण्यासाठी तो फार व्याकुळ झाली आहे. मी तिची मैत्रीण आहे. माझं राख विचरेला जर आपण मान्य केवळ तर आपणास घेऊन जाण्यासाठी मी हवे जाले आहे. तुम्हाला समजताची निर्मिती एकमेकांसाठी झालेली आहे, मात मला तिळमात्र खंका नाही. ही खरी त्या परमेश्वराची इच्छा आहे. कार्यक्षी देखीने ही नविण्य-वाणी जमोवरण केलेली आहे. मी आपले चित्र रेखाटून उबेला दाखवले, आणि तिच्या मनात आपल्या प्राप्तीची इच्छा जन्मत झाली. अन्यथा तिची काय अवस्था

झाली असती कोण जाणे! हवे आपल्या मोघती अन्ना पुढर स्त्रिया जेहेत, तेव्हा आपली गोष्ट वेगळी. आपणासाठी व्याकुळ झालेल्या उबेचे संरक्षण करणे आपल्या हाती आहे. मी हात जोडून आपणास प्रार्थना करते की आपण भाव्या बरोबर चलावे."

विचरेलेची विनंती ऐकून अनिष्ट म्हणाला—"मी काय हांगुनि कळ संकू! तुम्हा मैत्रीणीने जसे एक स्वप्न पाहिले, तसेच मी पण इकडे पाहिले. त्या क्षणापासून मला दिवस आणि रात्रीचे काळ राहिले नाही. जरा ही मीप झाली नाही. तु माझी नाय-देवता जन्म झाली आहेस! नाही तर मला काय करावे हे सुचत नव्हते. तु मला विनंती करण्याची मुळीच आवश्यकता नाही. तु मला उबेकडे घेऊन बस, मी हा एका पायावर तयार आहे."

विचरेलेला आनंद गजनात जावेना. तिने अनिष्टाचा हात आपल्या हातात घेतला आणि आकाशात उड्या घेऊन आपल्याप्राणें अनिष्टाच्या ही तिने अदृश्य बनविले पाहता पाहता दोघे जण सोप-पुराड उबेच्या मळमळात पोचले.

उबा आणि अनिष्ट दोघांनी एकमेकांना प्रत्यक्ष पाहिले. दोघे ही आनंद-सावराड दुसू लागले.

"वसी तवे, हे वे तुझे प्रियतम! मी आपले बदन पुढे करू शकले याचा मला आनंद आहे. तु यांचा हात आपल्या हाती घेऊन वेगळी प्रतिक्रिया कर. राज-परिवारात गामने पद्धतीचा विवाह मान्य आहे. शिवाय पार्वतीदेवीची बक्षीय कृपा तुम्हावर आहेच. या क्षणापासून तुम्ही उभयतः पति-पति आहात!" असे म्हणून विचरेलेने तत्कोला अर्पणान दिले. तिला नवी नवे नेसवली, धागिने आणि पुष्पमालांनी तिचा खूपार केला. अनिष्टाने उबेचा हात आपल्या हाती घेऊन तिचे पाणिग्रहण केले.

उबा मि अनिष्ट यांनी काही दिवस आनंदत घालविले. बंत पुराच्या पहारे-

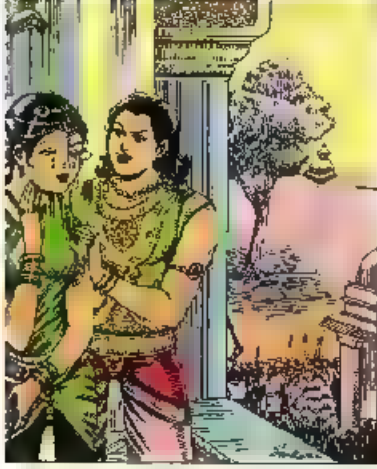
कन्यांना या खुस्यसम मिलापाची वल्ली समजली. त्यांनी ही बातमी नापासुरापर्यंत पोचवली.

नापाच्या पराक्रमाच्या प्रसिद्धीची पर्वा न करता कोणी एका माणसाने त्याच्या महाकात प्रवेश केला व नक्षत्रासारख्या त्याच्या मुली बंदीवर विहार करीत आहे हे जाणून नापाच्या अत्यंत राग आला.

त्याने आपल्या पहारेकऱ्यांना हुकूम दिला—"जा, ताबडतोब त्या माणसाला बन्दी बसवा, नाही तर तो पळून भाईल. याचा अपमान जो करील तो हिद असला तरी आपले प्राण बाचवू घाबगार नाही."

लगेच हजारो राक्षसांनी हातात तलवार व भाले घेऊन उबेच्या बंत पुरावर हल्ला





केला अनिरुद्धाने महात्म्याच्या वरच्या मन्त्रदानरूप हे वृक्ष पाहिले चारी बाजूंनी राक्षसांचा आरडा-बोरडा जाणु होता अनिरुद्ध एकाद्या तिहायामागे त्याच्या बरोबर लढायला तयार झाला

एवढ्यात उभा अनिरुद्धाजवळ येऊन बोलू लागत आतने जाणुन म्हणाली- "माझ्या सारख्या मुलीने जे करू नये जसे काम तर करून घ्यावे! मी कुल-कुलकिनी झाले दिव्ही सोळांवर राज्य करणारे माझे सगळे बानस अनर्थोळ हनासारख्या राज-कुमाराला मी धकटात टाकून साक्षात जगबबन दिल्ल बरवान ही व्यर्थ जाण्याची चिन्हे दिवस आहेत आता मी काय करू ?

हे माझ्या माय-देवतांनी, या संकटातून तुम्ही मला मुक्त करू शकणार नाही का ?" अशा रीतीने परापरीने उभा विलाप करू लागली

अनिरुद्ध मदस्मित करीत उषला म्हणाला- "वेई, माझे साहस नि पराक्रम याची तुला कल्पना नाही तुझ्या वडिलांच्या सैन्य-बलाबाबत काही बोलण्याची आवश्यकता नाही स्वतः पांकर आपल्या प्रमद बाणां सह आले, तरी मी त्यांना पराजित करीन मी क्षणुला आपल्या मूर्छित-प्रहारांनी रक्तचबळ करीन आणि या शोगपुर नगरीचे नाव सार्थक करीन. तू खिस्की जवळ उभी राहून फक्त पहात रहा तू जरा मुद्दल मिळू नकोस समजल ?"

उषला खंबय देऊन अनिरुद्धास अंत पुराच्या दारा जवळील गदा हाती घेतली आणि राक्षस सैनिकांवर लुटून पडला नारद आकाशात उभे राहून हा सर्व वधाशा पाहू लागले

राक्षसांनी अनिरुद्धाविरुद्ध बाण, गदा नि अन्य विविध आयुधां सह मुद्दाला कुस्मात केली. पण त्याने राक्षसांची मूर्च्छित परवा केली नाही सर्व राक्षसांवर आपल्या गदेचे प्रहार तो वेष्टवपणे करीत राहिला जे जवळ आले, त्यांच्यावर अनिरुद्धाने मूर्छित प्रहार केला राक्षसांपैकी काही जग बल,



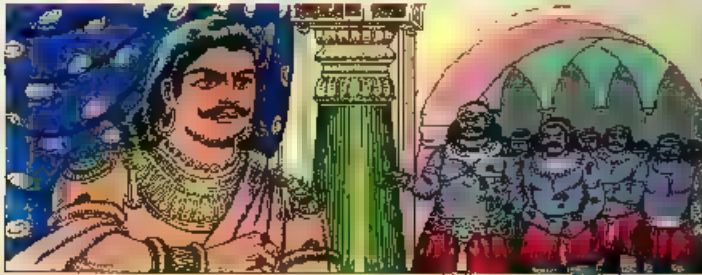
तार काही नामाळ जाले बाकीचे पळून जाऊन बाणाच्या अवळ जाऊन उभे राहिले. रागाने आज होऊन बाणाने त्यांना बघावले— 'तुम्ही लोक शाणाच्या मोहाने रात्रुला पाठ वाखवून असे पळून आलात? तुमचे कोण बाणि पराक्रम पळून येण्यासाठी का आहे? कोणे एके काळी तुमच्या पराक्रमा वर अवलंबून मी तिन्ही लोक चिकले, आता मात्र तुम्ही माझ्या तोंडाला काळ फासलत, बला, मी तुमच्या बरोबर राव, हत्ती, घोडे आणि पायदल सैन्य पाठवतां. रात्रुचा संपूर्ण पराभव करूनच परत या."

बाणासुराने कालकेम नावाच्या राक्षसाला अनिरुद्धा विरुद्ध लढण्यासाठी पाठवले. सर्व राक्षस सर्व दिशांनी अनिरुद्धाची लढण्यासाठी आले आपल्याकी लढण्यासाठी राक्षसाना येताना पाहून अनिरुद्धाने सलवार आणि डाल हाती घेऊन राक्षसांचा संहार करायला सुरुवात केली. एकटा असून ही अनिरुद्ध हजारो राक्षसांसह लढत असताना लढण्या विजेदमाग भासला. मारवाला हे

युद्ध अत्यंत बद्धुत वाटले लढणारे जनक वृद्धाची भारवाने पाहिलेले होते इथ अनिरुद्धासारखा रात्रुला अमित करणारा येवढा आज रागायत त्याने पाहिला नव्हता!

बाणासुराने पाठवलेल्या राक्षसांपैकी काही मेले वा बाबपळीत काही वृद्धांच्या पायांखाली पुरवले गेले काहीनी युद्धभूमी वरून काढता पाय घेतला. अनिरुद्धाने गर्जन करीत त्या सर्वांना पळवून लावले.

अनिरुद्धाची झालेल्या युद्धात पराभूत होऊन परत आलेल्या आपल्या राक्षस-सैनिकांना पाहून आता बाणासुराच्या मनात नव्या रंका येऊ लागल्या आपल्या बरोबर झालेल्या लढाईत हारलेले इन्द्र वगैरे देव आज ही आपले नाव एकताच धरण्या कापू लागतात! अशा स्थितीत ज्याचे नाव ही आपल्याला माहीत नाही अशा हा तरून आपल्या सैन्याला पराभूत करतो! आता बाणासुर स्वतः या लक्ष्या-विरुद्ध युद्ध करायला तयार झाला.



वैद्याची मोर्ती

रामापुरमळे रंगदास नावाचा एक वैद्य रद्दात मरे. काही दिवसांनी तो गाव सोडून शहरात जाऊन राहू लागला शहरात त्याच्या वैद्यकीचा काही फायदा वांगला जम बसला नाही. त्याला तेथे बरीच प्रगती होत नसे त्यामुळे रंदाकी सोडून शहरातच त्याने छोटासा व्यापार सुरू केला. व्यापारात मात्र त्याचे नशीब उजळले. बोडयाच दिवसात एक 'वांगला व्यापारी' म्हणून तो रंदात फिरत होता अशीच काही कवे निघून गेली

एक दिवस काही कामासाठी रंगदास शेजारच्या गावाकडे निघाला. गावच्या सीमेवरच काही डाकूनी त्याला छुटले इतके की, त्याच्या जंगायचे पांगळ कपडेही त्यांनी उतरवून घेतले. त्याला अगदी तसेच सोडावचे नाही, म्हणून त्यांनी मापले काही मळने-सळने कपडेच

फक्त त्याच्यासाठी तेथे ठेवले नाइलाज म्हणून वैद्य वाणेरेडे कपडे घालून रंदास गावात गेला गावात त्याच्या ओळखीचे कोणीच नव्हते गावातले आपले काम उरकण्यासाठी त्याला काही पैसे हवे होते. पण त्या तसत्या पोशाखा-तल्या रंगदासाचा पाहून कोणी त्याला एक 'बहा व्यापारी' मानायलाही तयार नव्हते!

वांगटी तिथल्याच एका व्यापाऱ्याकडे जाऊन रंगदास म्हणाला— "महाराज, मी या गावात एका नव्या जातीचे तांडूळ खरेदी करण्यासाठी आलो आहे; पण रस्त्यात चोरांनी हल्ला करून माझ्याजवळचे सर्व पण व माझे कपडेही छुटून यावी अशी दुर्दशा करून टाकली. मी शहरातला एक प्रसिद्ध व्यापारी आहे. तांडूळ खरेदीसाठी मला सधेत करून आज्ञाबरोबरच आपण शहरात चला. तेथे बरी गेल्यावर

बादल्या पक्षीचा मोववला म्हणून मी बावपाला कुपट पैसे देईन."

यावर तो व्यापारी स्फुटव म्हणाला की-"आजच्या काळात अशा अगोळखी भाषणावर विश्वास ठेवून कोणीही उसनवार पैसे देणार नाही. तरीही शहरात माझे ओळखीचे काही व्यापारी आहेत. बापलं नाव काय ?"

"माझं नाव रंगदास." रंगदास म्हणाला.

"रंगदास ? या नावाच्या कुणा व्यापाऱ्याला मी नाही ओळखत ! हे कावही नाही एकल मी ?" व्यापारी उपेक्षेनेच उत्तरला.

क्षण दोन क्षण विचार करत व्यापारी पुन्हा बोलू लागला-"रंगदास ! रंगदास ! हे एकलय तर हे नाव कुठं दरी."

"मी म्हटलंय ना, कि शहरात माझं नाव प्रसिद्ध आहे म्हणून ?" रागातून रंगदास म्हणाला.

व्यापारी बटकन म्हणाला-"हं, हं ! आठवलं सला ! मी ज्या रंगदासबद्दल बोलतोय ते नाव मी शहरातल्या व्यापाऱ्यांचं म्हणून ऐकलं नाहीय. पण रामापुरला गेलात तर कोणत्याही घरात ते नाव ऐकू येईल, अन् हा रंगदास तर दैव आहे !"

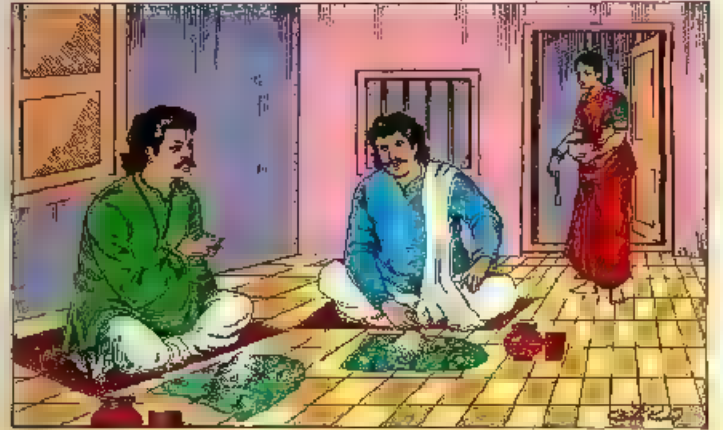
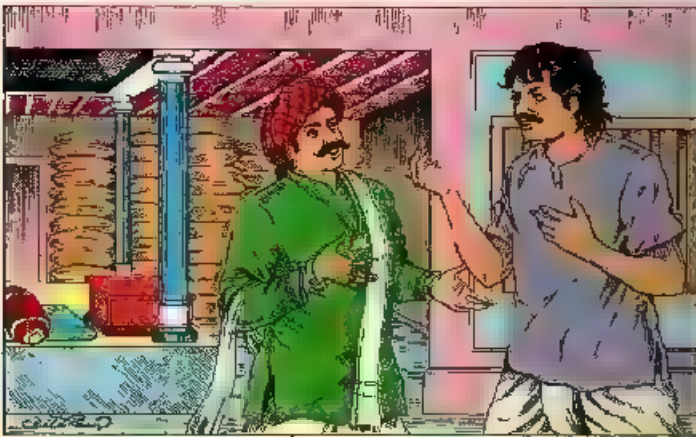
हे ऐकून रंगदास आश्चर्याने म्हणाला-"महाराज, एके काळी मी वेंचकी करत असं बन् रामापुरलाच रहात असं काही दिवसांनी मी शहरात जाऊन स्थायिक झालो. वेंचकी करून कुटुंबाचा उदरगर्वाह

वाळवण कठीण आहे, अस पाहून मी व्यापार सुरू केला आणि या पशातच थोडं बळत घन आणि नावही कमावलं. आपण म्हणता हो घटना फार पूर्वीची आहे मी तर विसरूनही गेलो होतो की मला नैसर्गिकही थोड फार शान आहे ! मला तर आश्चर्यच वाटतं आहे ! पण आपण किती दिवसांपूर्वी रामापुरला गेला होता ?"

"माझ्या हाकट्या नहिणीच मृकतंन लण झालं. तिचं साखर रामापुरला बाहे. रोज जाळवणपेपुर्वीच मी तिला गोबपायला रामापुरला गेलो होतो खरंच विश्वास द्या, बापलं नाव घेतलं पाठ नाही, अस एकही घर नसेल रामापुरात !" व्यापारी म्हणाला.

आता काय ? रंगदासचे काम झालं. त्याची अडचण दूर झाली. रामापुरचा हा रंगदास कोण, हे वचायची व्यापाऱ्याची इच्छा होतीच ! आपली ही इच्छा पूर्ण होत आहे असे पाहून त्याने मोठ्या खुशीने रंगदासला पांवलं कपडे बदलामला दिले, मंतर तो रंगदासबरोबर शहरात गेला आणि आपले पैसे घेऊन परत निघून आला.

रंगदासने आपल्या बायकोला सर्व हक्कित सांगून म्हटलं-"रामापुर सोडून आपण बहुधा लूकच केली. तिथे बापली कीर्ती बरोबर पसरली आहे. तू मला ते गाव सोडायला कावलेस आणि शहरात आल्यावर एकदाही मला तिथे जाऊ दिलं



नाहीत. आता मला एक बांगली बातमी मिळाली आहे; जाता मात्र मी त्या गावी गेल्याशिवाय रहाणार नाही. आपण सर्वच जण रामापुरला आऊन काही दिवस तेथे राहून घरात येऊ.”

रंगदासची बायको यावर त्याला म्हणाली—“हो, मला नाहीत आहे तिथे तुमची कशी कीर्ती आहे ती! माझ ऐका, आपण त्या गावी मुळीच नाही जायचं!”

“आतापर्यंत खूप ऐकून आलो मी तुम्हां! आता मात्र मी तुम्हां मुळीच ऐकणार नाही. रामापुरला आपलं खूप नाव आहे, तु आजपर्यंत मला सांगितलं का नाहीस? मला कीर्ती मिळालेली याबबत नाही तुला?” रामाने रंगदासने विचारले आपल्या बायकोला.

“असं नाही हो! जर सांगू? रामापुरच्या कोकाना असं नावतं की तुम्हाला योग्यचिन्तित्वा करताच येत नाही. ते म्हणताना की तुम्ही विलेखं बोधप कालकूट विषासराखं कव् असतं. कोणी एकाचावर

रंगदास की धमकी देई—‘बाब, रंगदासला कोलवून तुला बोधप सायला सांगतो! आता बुद्धा आपल्या मुलांना रंगदासला म्हणत—‘ए बाब, सररला सोकतो आहेस, हिरडा तोंडात ठेव, माहेसर रंगदासला कोलवीन हं तुला बोधप सायला!’ अशा प्रकारे सर्वच जण नाहीत काही प्रकाराने तुमकी चेष्टा करत असत. मला ते पहावेनातं झालं; म्हणूनच म्हणत आल्यासाठी मी तुमच्या मागे आगले. पण केवळ तुम्हाला बाई साडेक म्हणून मी ही गोष्ट तुमच्यापासून गुप्त ठेवली. पण पहाता, आज इतकी वर्षे लोटूनही लोक तुमची तर उडवायचे सांगले नाहीत, लोकांनी कसे विचित्र असतात म्हणते मी!’ ध्याकुळ आवाजात बायकोने रंगदासला खरी गोष्ट सांगून टाकली.

हे सर्व ऐकल्यावर मात्र रामापुरचेच काम, पण मेळेवर आपल्याला मदत करण्याच्या गवाने नावही कधी रंगदासने तोंडावाटे उच्चारले नाही!



गुप्त कृत्यपत्र

(मधील अंकावरून)

अशी काही वर्षे गेली. आता पान-बू चौदा वर्षांचा झाला. एक दिवशी त्याने आपल्या आईला विचारलं—“आई, मला रेशमी कपडे बनवून देशील?” आईने जवळ पैसे नसल्याची अडचण सांगितली. यावर पान-बू पुन्हा आईला म्हणाला—“माझे वरील तर राज-प्रतिनिधि होते ना? आम्ही बोधेच तर त्यांचे मूल्ये! जर मोठ्या भावापाशी ऐवढे पैसे आहेत, तर मला नवे कपडे बनविण्यासाठी पैसे का नाहीत? जर तुझ्या जवळ नसले जर मी बादला विचारू?” पण आईने त्याला जसेच करण्याचा सल्ला दिला.

म्हणून पान-बू आपल्या आईच्या नकळत मोठ्या भावाकडे गेल्या आणि म्हणाला—“आपले बडोळ तर खूप श्रीमंत होते.

माझ्या कपड्यांकडे पाहून लोक हसतात. दादा, मला बोट रेशमी कपडे खरेदी करून देशील? मी नवे कपडे घिन्न घेईन.”

“तुला नवे कपडे पाहिजे असले तर आऊन तुझ्या आईला का नाही मागत?” पान-बोने विचारलं.

“आपल्या इस्टेटीची व्यवस्था तूच पाह्योस न दादा? माझी आई नाही त्यात लक्ष घालत!” पान-बू म्हणाला.

“अरे नेटपा, तू कपडे बागायला आलास, की इस्टेटीतला आपला हिस्सा मागायला? ही इस्टेट माझी वि बाह्या मुलांची आहे. त्यात बाडा मागणारा तू कोण?” असे म्हणत पान-बोने आपल्या छोट्या भावाच्या पाठीवर एक घपाटा मारला. पान-बूची पाठ काळी-निळी झाली. तो रडत आईपाशी आला नि तिच्या खर्च हकिगत सांगितली.

बाबची एक लोफकथा





“मी तर तुला सांगितलं होतं ना कि दादाकडे जाऊ नकोस? तू माझं म्हणणं ऐकलं नाहीस, त्याची शिक्षा तुला मिळाली.” असे म्हणत आईने पान-भूष्या पाठीवर हात फिरविला. तिचे असे पान-भूष्या डोक्यावर टपकले. नंतर तिने आपल्या बासीला पान-चीकडे पाठवले आणि क्षमा मागून सांगितलं—“छोटा पान-भू जे काही बडबडला त्याचे मनावर घेऊ नये. अजून तो लहान आहे.”

तरी पण पान-चीचा राग सान्त माला नाही. दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्याने आपल्या सवें मातेवाईकांना बोलावले आणि मेघ नि पान-भूच्या सबस त्यांचा सांगितलं—

“आपण सर्व बडोळपारी माणसं आहात, नीट ऐका. पान-भू आणि त्याची आई यांचं पालन-पोषण करण्याची माझी इच्छा नाही असं कृपा करून समजू नका. त्यांनीं इथून जावं अशी पण माझी इच्छा नाही. काळ पान-भू माझ्याकडे जाता नि बडिलांच्या माळमते बाबत माझ्याशी भांडला. इतका लहान असताना ही स्थिति आहे, आणखी मोठा साल्यावर काय करील कीण जाणे? म्हणून बडिलांच्या मृत्युपत्रात नमूद केल्या-प्रमाणे सर्वां समक्ष त्याचा हिस्सा त्याला देऊन टाकतो. आजपासून पुर्वेकडील घर नि २० सेंट जमीन त्याची, बडिलांनी आपल्या मृत्युपत्रात ज्या नुसता दिल्या आहेत, त्याचे तंतोतंत पालन नी करीत आहे. आपण सर्व जण साक्षी आहात.” असं म्हणून पान-चीने मृत्युपत्राचे कागद सर्वांपुढे ठेवले.

काही लोकांना ही वाटणी जरी अन्यायाची वाटली तरी त्यांनी विरोध केला नाही. उलट ते म्हणाले—“जो समर्थ आहे, तो बडिलांच्या संघर्षाचा उपभोग करणारच! जो जिवापाड कष्ट उपासतो आहे, त्याला कसाची ही कमतरता बसणार नाही. मृत्यातून सुखाट करून काही लोक लसपति होतात!”

बांबोषा

यानंतर पान-भू आणि त्याची आई पुर्वेकडील घरात रहस्यवास आले. ते एक पत्रकं घर होते. घरात सर्वत्र पाणी गळत होतं. एक-दोन खोल्या स्वच्छ करून त्यांत दोघे जण राहू लागले. जी जमीन त्यांच्या वाट्याला आली ती पडीक होती. जे शान्य पेरले, सगळे नष्ट झाले!

असे काही दिवस गेले. मेयला समजलं की आपल्या गावात एक बुद्धिमान नि संप्रवृत्त न्यायाधीश नुकतेच आले आहेत.

मेयला वाटलं की हा न्यायाधीश तिच्या-वर ब तिच्या मुलावर झालेल्या अन्यायाच्या बाबतीत योग्य ते करील. तिने जाऊन आपल्या पतीने दिलेले चित्र त्याला दाखवून प्रार्थना केली—“महाराज, पान-चीने माझ्या नवऱ्याची सर्व संपत्ति बळकावली आहे. आमचा अर्धा भाग त्याने दिलेला नाही. आपण भला न्याय द्यावा. मृत्यु-शय्येवर असताना नवऱ्याने मला हे चित्र दिलं आणि सांगितलं की सऱ्या मृत्युपत्राचं रहस्य यात आहे. एकाचाने चतुर न्यायाधीशाला या रहस्याचा उलगडा होईल.” त्यांनी मला असं सांगितलं होतं.

न्यायाधीशाने मेयलापरी जायला सांगितलं आणि तो ते चित्र नीट पाहू लागला. पण त्यातील रहस्य काही त्याच्या लक्षात येईना. शेवटी त्याने कापडावर चिकटवलेलं



ते चित्र कापडापासून अलग केलं. चित्राच्या बागे लिहिलेलं होतं—“मी आता म्हातारा झालो आहे. बाळा दुसरा मुलगा पान-भू जन्मून लहान आहे. घोरला बात-ची मोठा दुष्ट आहे. तो आपल्या धाकट्या मावाला फसवीत नी आपली सारी संपत्ति आणि दोन घरं पान-चीला देत आहे. पुर्वेकडील घर मात्र पान-भूला मिळायला हवं. हे घर पडकं असलं तरी माझ्या पुर्वेकडील भिती-झाली पाच कळशात वीस मण वजनाची चांदी भरून ठेवलेली आहे. तसेच पश्चिमे-कडील भितीझाली पाच कळशात मिळून वीस पण चांदी आणि सहाव्या कळशीत चार मण सोनं आहे. जमिनी ऐवजी ही

बांबोषा

५९



सारी संपत्ती माझ्या घाकट्या मुलाला मिळावी." शेवटी बुडाने आपली सही करून वारीस घातली होती.

दुसऱ्या दिवशी न्यायाधीशाने धान-चीता विचारलं—“तुम्या साक्ष्य आईने तुम्या विरुद्ध तक्रार केलेली आहे. तक्रार अशी की तू आपल्या साक्ष्य भावाला इस्टेटीया जर्दी हिल्ला बरोबर वाटून दिलेला नाही. शे कर आहे की नाही?”

धान-चीने उत्तर दिले—“कृपा करून आपण माझं म्हणणं नीट ऐकून घ्यावं. माझ्या जवळ वडिलांनी केलेलं मृत्युपत्र आहे. त्यात त्यांनी लहान भावाला जे सायला सांगितलंय, ते सर्व मी त्याला देऊन

टाकलंय. आपण ते मृत्युपत्र वाटल्यात पाहू शकता.”

“ठीक आहे. उद्या मी स्वतः तुम्या घरी येऊन ते मृत्युपत्र वाचीन आणि मग माझा निर्णय लागेल!” न्यायाधीश म्हणाले.

नंतर न्यायाधीशांनी धान-चीची खालगी केली आणि सेयला निरोप पाठविला की दुसऱ्या दिवशी सकाळी तिने मुलासह धान-चीच्या घरी यावे.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी धान-चीने आपल्या घराचं अंगण छान सजवलं, न्यायाधीशांना वसण्यासाठी ठेवलेल्या खुर्ची-वर व्याज-चर्म घातलं. आपल्या सर्व मातेवाईकांना ही बोलवणं पाठवळं. सर्व लोक वेळेवर धान-चीच्या घरी उपस्थित झाले. साल्सी परवान्ज्यर समोर येऊन उतरली. न्यायाधीश थोडे पुढे आले. असं काही बरोबर कोणी आहे असं नाटक करीत त्यांनी नम्रपणे प्रणाम केला आणि आम्हाला रस्ता दाखवीत म्हणाले—“वा, आत या न!”

यानंतर त्यांनी जसा अभिनय केला की जणू ते कोणाची तरी बोलत आत प्रवेश करीत आहेत. नंतर त्या अदृश्य व्यक्तीला व्याज-चर्म घातलेली खुर्ची दाखवून म्हणाले—“आपणासाठी ही खुर्ची आहे. बसा इथे!” आणि आपण स्वतः दुसऱ्या

खुर्चीवर बसले. बोलणं चालू ठेवण्याचा अभिनय करीत म्हणाले—“आपल्या बाबकोने माझ्याकडे तक्रार केलेली आहे. या बाबतीत आपण काय सल्ला दाल?....हं, असं काय! आपल्या घोरल्या मुलाचं वागणं अगदी चुकीचं आहे. आपल्या घाकट्या मुलाला काय देण्याची आपली इच्छा होती बरे? पूर्वेकडील घर? पण मग तो जगणार कसा?....हं....असं म्हणता होय! ठीक आहे ते सगळं आपल्या छोट्या मुलासाठी ठेऊनय? आपण सगळं माहात, तसंच मी करीन!”

तिथे उपस्थित असलेले लोक घोडे घाबरले. त्यांना न्यायाधीशाची बोकायचं आणखी ही घर आहे. चला, आपण ही त्यांना भव वाटू लावलं. शेवटी त्या घराकडे जाऊ या. तिथं तुम्हाला

न्यायाधीश उठून उभे राहिले. नम्रपणे म्हणाले—“ठीक आहे, आता आपण मला आज्ञा द्यावी.” आता न्यायाधीश ताळमणे उभे राहिले आणि आश्चर्याने सर्वांकडे पाहिले. धान-ची कडे वळून त्यांनी विचारलं—“तुम्हे वडील माता पयेंत इथं माझ्याशी बोलत होते, तेव्हा तू कुठं गेला होतास? आमचं बोलणं तू ऐकलंस की नाही?”

“मी तर काहीच ऐकलं नाही.” धान-ची उद्गारला.

न्यायाधीश म्हणाले—“असं समवंत की तुमची बोल घरां आहेत. पूर्वेकडे एक आणखी ही घर आहे. चला, आपण ही त्यांना भव वाटू लावलं. शेवटी त्या घराकडे जाऊ या. तिथं तुम्हाला



आपली काही सांगतो." धान-ची सर्वांना पूर्वेकडील बरी घेऊन गेला.

न्यायाधीशाने धान-चीला विचारलं—“हे धान-ची धाकट्या भावाला दिलं म्हणातों?”
ममळ लाजत धान-ची म्हणाला—“होय महाराज.”

या घरांतल्या भव्य-भगवंतीला एका खोकीत बसून न्यायाधीशाने मृत्युपत्राची पाने उलटून-पालटून पाहिली नि आपला निर्णय सुनावला—“बस, सगळं काही स्पष्ट आहे! धान-पूजा या घरालाच अधिक काही मिळणार नाही!”

बेवक्या दुःखाचा पारंपार राहिला नाही. तिला वाटलं होई—हे न्यायाधीश धान-पूजा त्याच मिळवून घेतोस!

माता न्यायाधीश म्हणाले—“नग धान-ची, मी काय म्हणलो ते नीट ऐक. थोड्या वेळापूर्वी पुढे बघीय मला हजे घेतले होते. त्यांची मला सांगितलं की या घरात वाळीत नग चांदी आणि चार भग्न सोनं गाडलेलं आहे. आता हे सगळं धान-पूजाच मिळेल

नाही?” न्यायाधीशाच्या म्हणण्यावर धान-चीचा विश्वास बसेना. तो म्हणाला—“किती ही भग्न सोनं-चांदी असू या, ती सगळी धान-पूजा! माझा स्वाध्यावर काय अधिकार?”

न्यायाधीश म्हणाले—“तू पुन्हा काही भांडण काढलंस तर मग माघ मी मग्न बसणार नाही हं!” आणि न्यायाधीशाने पूर्वेकडील भिंत सोडून काढली. चांदीने भरलेल्या पाच फळशा सापडल्या, तसेच पश्चिमेकच्या बाजूची भिंत कोडली, तिथं पाच फळशा चांदी आणि सहाभ्या कळशीत सोनं सापडलं!

न्यायाधीशाने सोनं-चांदीची भरलेकरी त्या सर्व फळशा धान-पूजा द्याली केल्या. आता धान-ची स्वतःच होऊन विचार करू लागला, जर मी सर्व संपत्तीची समान वाटणी केली बसली तर या सोनं-चांदीत ही मला जमई वाटा मिळाला असता! पण म्हणतात ना—

बैल गेला नि झोपा केला!



गाढ झोपणारा प्राणी

फक्त रात्रीच उडणारा, ओल्लिखलेला प्राण्यांमध्ये गाढाचा पक्षी, दिवसाच्या वेळाला सारं जग विषमने अगदी गाढ झोपतो. झोडत त्याचा एका आंगठ्यात उबवून, दुसऱ्यात हूरव्या एकाद्या जमनी वेळून मीने तारा चो मुलीच जाण होऊ पाहो. आपली गाढ झोपून रहातो की!

राक्षसी अकाराच्या पालीचे मोठे अण्डे

आजपर्यंत राक्षसी आकाराच्या पालीची जी अशी सापडली आहेत त्यापैकी कितीतरी पाली मोठे असे अकाराच्या अण्डांच्या आकाराचे आले. असे सांगितले जाते की, ३-३ मीटर परीस भ्रमणेने हे अण्डे ६००००,००० वर्षापूर्वी अस्तित्वात आल्यात. २० फूट लांबीच्या राक्षसी पालीने घाबलेले असावे. (राक्षसी पालीच्या (आयनोसोर) अंड्याजवळ कोवडीचे अंडे)



ज्वालामुखी

सर्वत्र जगात एकूण ४५५ ज्वालामुखी पर्वत आहेत. यांच्यात ५० पर्वत समुद्राच्या उदरात आहेत. इतिहासात गोरले गेलेले विस्फोटक असे जवळ-जवळ १९७-१७७ ज्वालामुखी पर्वत दृष्टीगोचर आहेत.

